

a

socialno delo

LETNIK XXIII — 1984

št. 1

časopis za teorijo in prakso

Izdajajo:

Skupnost socialnega varstva Slovenije
Republiški komite za zdravstveno in socialno varstvo
Zveza društev socialnih delavcev Slovenije
Višja šola za socialne delavce v Ljubljani

Izdajateljski svet:

Zofka Stojanovič (predsednica), Nada Govc, Franc Hočevar,
Blaž Mesec, Maks Vezovnik

Uredniški odbor:

dr. Franci Brinc, Marija Cigale, Franc Hočevar,
Blaž Mesec, Jože Valenčič

Glavni in odgovorni urednik:

Blaž Mesec

Lektorica: Marta Kocjan-Barle

Naslov uredništva: Ljubljana, Saranovičeva 5
tel. 310-702 in 311-250

Naročnine in druge informacije:

Skupnost socialnega varstva Slovenije
Ljubljana, Kidričeva 5, tel. 217-900
tekoči račun: 50100-649-90051

Časopis izhaja štirikrat letno, praviloma ob koncu
vsakega četrletja

Letna naročnina:

- za delovne organizacije	240 din
- za posameznike in društva	150 din
- za študente	80 din
- za tujino	360 din

* Izvedba: Birografika BORI, Ljubljana

V S E B I N A

stran

ČLANKI

- Vinko Skalar, Alenka Selih
Vzgojni zavodi - stanje in perspektive 1
- Vida Milošević
Izobraževanje socialnih delavcev 18

POROČILA

- Odprta vprašanja sodelovanja različnih strokovnih služb pri izvrševanju zavodskih ukrepov 29
- Stališča in sklepi s posvetovanja "Odprta vprašanja sodelovanja različnih strokovnih služb pri izvrševanju zavodskih ukrepov", Izola, 23.-25.2.1984 35
- Seminar: Svetovanje v okviru pogojne obsodbe in postpenalne pomoči 54

KNJIŽNA OCENA

- Nova slovenska revija: Penološki bilten Slovensko penološko društvo Ljubljana (Franci Brinc) 56

IZ TUJIM REVIJ

- 60

POVZETKI ČLANKOV

- 69

30 2551/90

Leta 13 Ljubljana 1989 št. 1

UDK 37.012.01:62(045.8) ...

... .. VESTINA

... .. VARNOST ... ..

... ..

... ..

... ..

Pričujoči zapis o problemih vzgojnih zavodov in vzgoje disoci-
alnih mladostnikov v vzgojnih zavodih temelji na elaboratu
"Analiza, ocena ter usmeritve zavodske vzgoje otrok in mladost-
nikov z motnjami vedenja in osebnosti v SR Sloveniji". V prvem
delu predstavljamo elaborat, njegov nastanek in okvirne vsebi-
ne v njem, v drugem delu pa predloge in stališča, kako bi od-
pravili pomanjkljivosti in izboljšali sedanje stanje.

I. Priprava elaborata

Ob predložitvi elaborata "Analiza, ocena ter usmeritve zavodske
vzgoje otrok in mladostnikov z motnjami vedenja in osebnosti v
SR Sloveniji" se nam zdi umestno na kratko razložiti, od kod in
kako so nastale pobude zanj, pojasniti njegov namen ter opisati,
kako je potekala njegova priprava.

1. Pobudo za pripravo takega poročila je dala Republiškem komi-
teju za zdravstveno in socialno varstvo SRS komisija za izvrše-
vanje vzgojnih ukrepov, ki je bila ustanovljena pri tem komite-
ju po nekajletnem premoru junija 1979. Ko so člani komisije 30.
1.1980 razpravljali o aktualnih problemih zavodske vzgoje otrok
in mladostnikov z motnjami vedenja in osebnosti (MVO), so meni-
li, da gre za področje, ki je bilo zlasti v zadnjih letih (pri-
bližno 1972-1980) deležno izredno majhne družbene in strokovne
pozornosti.

* Povzetek elaborata "Analiza, ocena ter usmeritve zavodske
vzgoje otrok in mladostnikov z motnjami vedenja in osebnos-
ti v SRS, Inštitut za kriminologijo, Ljubljana, 1983, A. Selih
je avtorica besedila od strani 1-6, V. Skalar pa od strani
7-17.

** Vinko Skalar, diplomirani psiholog, doktor znanosti, izredni
profesor obče pedagogike v okviru internatske vzgoje s peno-
logijo, Filozofska fakulteta, Ljubljana, Aškerčeva 12

Alenka Selih, diplomirana pravnica, doktorica znanosti, red-
na profesorica kazenskega prava, Pravna fakulteta, Ljubljana,
Trg osvoboditve 11

V zavodih in pri obravnavanju populacije z MVO pa se je medtem nakopičilo mnogo odprtih vprašanj, ki bi jih bilo treba vsaj začeti reševati.

Člani komisije so menili, da bi bilo primerno predlagati Republiškem komiteju za zdravstveno in socialno varstvo SRS, naj da pobudo in naj finančno omogoči delo posebne delovne skupine, ki bi proučila, kakšna so vsebinska izhodišča vzgojnega dela zavodov, ki obravnavajo mladino z MVO ter v kolikšni meri so skladna s strokovnimi zahtevami in z družbenimi razmerami. Ista delovna skupina naj bi izdelala tudi predlog o usmeritvi tega dela v prihodnje (za približno 10 let). Na podlagi takšne usmeritve naj bi delovna skupina izdelala tudi elaborat o morebitnih potrebah po spremembi, dopolnitvi ali razširitvi sedaj obstoječe mreže zavodov v Sloveniji. Ustrezni organi pa naj bi ta stališča primerno in v skladu z možnostmi vključili v srednjeročni in dolgoročni program razvoja svojih dejavnosti.

Republiški komite za zdravstvo in socialno varstvo SRS je vzbudil zanimanje pri republiškem komiteju za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo SRS, tako da sta se oba komiteja odločila podpreti pripravo poročila, katerega delovni naslov je bil "Vsebinska izhodišča za usmeritev vzgoje in izobraževanja vedenjsko in osebnostno motenih otrok in mladostnikov v vzgojnih zavodih v SR Sloveniji". Izdelavo poročila sta zaupala Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.*

* Delovno skupino so sestavljali:

Imperl Franc, dipl. psiholog, VZ Logatec, Ivanuša Ivo, sociolog, VZ Planina, Kobolt Alenka, dipl. psiholog, VZ Smlednik, Kociper Stefan, socialni delavec, VZ Logatec, Kos-Mikuš dr. Anica, zdravnik-pedo-psihiater, Svetovalni center Ljubljana, Skalar dr. Vinko, izredni profesor, Pedagoško-znanstvena enota za pedagogiko Filozofske fakultete, Selih dr. Alenka, redna profesorica Pravne fakultete v Ljubljani in sodelavka Inštituta za kriminologijo, Skoflek Ivan, dipl. defektolog, profesor Pedagoške akademije. Gradivo za KFD za mladoletnike je prispeval Branko Gartner, dipl. psih. upravnik tega doma. Delo delovne skupine sta vodila dr. Vinko Skalar in dr. Alenka Selih.

Izdelava poročila je potekala v več fazah. V pripravljalni fazi smo zbirali dokumentacijsko gradivo in ga študirali. Hkrati pa je Inštitut za kriminologijo začel pripravljati - ob vsestranski pomoči študijske skupine sekcije za MVO Društva defektologov Slovenije - posvetovanje o vsebinskih izhodiščih zavodske vzgoje mladih z MVO v SR Sloveniji.

Zasnovo poročila so člani delovne skupine začeli pripravljati jeseni 1981. V okviru tega dela so obiskali tudi vse vzgojne zavode v Sloveniji, poleg tega pa še Dom Malči Beličeve v Ljubljani, Prevzgojni dom v Radečah, Prehodni mladinski dom v Ljubljani, Mladinski dom v Framu ter Sprejemališče v Mariboru. Zapisnike s teh obiskov so člani delovne skupine uporabili pri sestavi poročila.

Prvo različico poročila je Inštitut za kriminologijo poslal vsem zainteresiranim organom, institucijam ter posameznikom s prošnjo, da v določenem roku izrazijo o poročilu svoja stališča, pripombe in predloge.

Delovna skupina je prejela dokaj številna mnenja, kritične pripombe in predloge.* Najbolj celovit pretres poročila pa je prav gotovo pomenilo posvetovanje o njem, ki ga je decembra 1982 organizirala sekcija za MVO Društva defektologov Slovenije v Izoli.

Prispele pripombe in predloge so člani delovne skupine obravnavali na dveh skupnih sejah ter ugotovili, da so te pripombe in predlogi opozorili na nekatere pomanjkljivosti poročila, zaradi česar so poročilo dopolnili. Večino pripomb in predlogov so člani komisije sprejeli ter vključili v končno različico poročila.

* Poslali so jih: VZ Logatec, VZ Smlednik, KPD za mladoletnike v Celju, Zavod SRS za šolstvo, Pedagoški inštitut, Javno tožilstvo SRS, Višje sodišče v Kopru, prof. dr. Katja Vodopivec-Pravna fakulteta, dr. Franci Brinc, Inštitut za kriminologijo, Komisija za izvrševanje vzgojnih ukrepov pri Republiškem komiteju za zdravstvo in socialno varstvo SRS, Društvo defektologov, sekcija za MVO.

Redakcijo dokončne različice sta opravila V. Skalar in A. Šelih.

II. Povzetek vsebine elaborata

Poročilo je razdeljeno na tri dele: prvi del obsega analizo sedanjega stanja, drugi del oceno sedanjega stanja, tretji del pa izhodišča in usmeritve za delo v prihodnje.

Poročilo smo želeli vključiti v širši družbeni okvir, zato v prvem delu (analiza sedanjega stanja) obravnavamo najprej družbena in pravna izhodišča za obravnavanje skupine mladostnikov z MVO, ki so oddani v zavod. Poročilo nato razčlenjuje življenjske in delovne pogoje v zavodih ter temeljne značilnosti populacije gojencev (splošne in vedenjske značilnosti, rizični del populacije). Ker smo sestavljalci poročila izhajali iz dejstva, da ravnanja zavodov z otroki in mladostniki ni mogoče obravnavati, ne da bi pri tem upoštevali tudi detekcijo, diagnozo in triažo, se eno izmed poglavij v prvem delu ukvarja s temi tremi vprašanji. Bistvenega pomena za prvi del poročila je poglavje, ki se ukvarja z vsebinskimi izhodišči vzgojnega dela. Pri tem so avtorji obravnavali analizo vzgojnih konceptov, smotre vzgoje in prevzgoje, vsebinska področja vzgojnega dela v funkciji vzgojnih dejavnikov, metode vzgojnega dela, pedagoške dimenzije vzgojne skupine, odmaknjenost in vraščenost vsebin vzgojnega dela v realno življenjsko okolje in podružbljanje vzgoje (zaprtost in odprtost zavoda, razmerje med zavodom in družino gojenca, razmerja med zavodi in organi družbenega nadzorstva ter širšo družbeno skupnostjo); v to poglavje pa smo vključili tudi vprašanja o delu in nalogah študijske skupine sekcije za MVO Društva defektologov Slovenije.

V prvi del poročila sodijo še vprašanja, ki se nanašajo na posebnosti kazensko-popoljševalnega doma za mladoletnike in zaporov v Celju. V tem kazensko-popoljševalnem zavodu se namreč izvršuje kazen mladoletniškega zapora, to pa je sankcija,

V okviru tretjega dela so posebej razčlenjena izhodišča za načrtovanje vzgojnega in prevzgojnega dela v vzgojnih zavodih. Poročilo govori o ciljnih oddaje v vzgojni zavod ter načelih za oblikovanje vzgojnega in prevzgojnega dela in se opredeljuje glede trajanja vzgojnega ukrepa. Na podlagi teh splošnih izhodišč poročilo razčlenjuje vprašanja, povezana z vrstami ter velikostjo zavodov v Sloveniji ter opredeljuje njihove možne funkcije v prihodnosti. Na enak način je obdelano tudi vprašanje vloge KPD za mladoletnike v Celju.

Poročilo daje tudi predloge za bolj sistematično in enotnejše diagnosticiranje in triažiranje, posebej pa se ustavlja ob alternativnih oblikah zavodske vzgoje. Ob tem je treba poudariti, da gre za alternativnost vsebin vzgojnega dela in ne za alternativnost vzgojnih zavodov. Vsebine vzgojnega dela v teh oblikah pa so take, da lahko pri določenem deležu zavodske populacije dosežejo boljše ali vsaj take rezultate, kot jih dosegajo vzgojni zavodi, vendar brez negativnih posledic, ki so bolj ali manj nujen spremljevalec zavodskih tretmajev. V okviru alternativnih oblik poročilo obravnava stanovanjsko skupnost, dislocirano stanovanjsko skupino, stanovanje mladostnika s prostovoljnim sodelavcem, stanovanjsko skupino v zavodu, poldnevne in kratke tretmaje, tretmaje na domu vzgojitelja, oddajo v dom za učence, oddajo v dom za učence s posebej vodeno skupino ter rejo in posvojitev.

Tako kot prvi in drugi del poročila govori tudi tretji o problemih usposabljanja vzgojiteljev ter posebej o usposabljanju vzgojiteljev v prihodnje.

Posebno pozornost posveča organizaciji posebne svetovalne in strokovne skupine.

Zadnji dve vprašanji v tretjem delu se nanašata na vlogo študijske skupine sekcije za MVO Društva defektologov Slovenije ter na raziskovalno in inovativno dejavnost na področju zavodske vzgoje v Sloveniji.

ki je po marsikaterih značilnostih podobna vzgojnim ukrepom. Zato smo sestavljalcem poročila sodili, da je prav, da vključimo v poročilo tudi vprašanja, ki so v zvezi z izvrševanjem te kazenske sankcije.

Drugi del poročila se nanaša na oceno sedanjega stanja. Pri tem smo sestavljalcem najprej razčlenili pomanjkljivosti zavodske vzgoje v svetu in pri nas. Poročilo pri tem najprej razčlenjuje posledice zavodske vzgoje za gojence (hospitalizem, dvoličnost v značaju, prilagojenost na zavod, sovmažen odnos in odnos nezaupanja do avtoritet, sprejemanje subkulturnega vrednostnega sistema, negativna podoba o samem sebi), nato pa razčlenjuje domnevne vzroke za takšno stanje (stigmatizacija, infekcija, gneča in pomanjkanje zasebnosti, avtoritativno-hierarhični odnosi med vzgojnim osebjem in gojenci). Poročilo nato podaja ocenjeno stanje na področju zavodske vzgoje v SR Sloveniji ter se v zvezi s tem dotika naslednjih vprašanj: lokacija zavodov, zgradbe in prostori, kapacitete, populacija gojencev in diferenciacija vzgojnih zavodov, teoretične koncepcije vzgojnih zavodov, kadrovske problemi, družbeni položaj vzgojnih zavodov. Ta vprašanja so - podobno kot v prvem delu - tudi v drugem delu posebej opredeljena za KPD za mladoletnike in zapore v Celju. Drugi del poročila ocenjuje tudi usposabljanje strokovnih delavcev v okviru podiplomskega študija ter v zvezi z izobraževanjem in izpopolnjevanjem ob delu.

V tretjem delu poročila so podana izhodišča ter usmeritve dela v prihodnje. Poročilo najprej razčlenjuje domnevna družbena gibanja v Sloveniji do leta 2000, ki bodo relevantna za deviantno ravnanje mladih. Poročilo se zavzema za enovito pristop in enovito urejanje temeljnih pravnih vprašanj zavodske vzgoje ter za enako urejanje ne glede na to, ali gre za oddajo v zavod, o čemer odločajo sodišča.

III. Predlogi za dopolnila in spremembe

P r e d l o g e v zvezi z zavodskim obravnavanjem disocialne mladine v prihodnje kot z odpravljanjem sedanjih pomanjkljivosti zavodov za usposabljanje bomo podali v 7 točkah. Temeljijo na analizi naših vzgojnih zavodov, ki jo je opravila delovna skupina, pa tudi na analizi domače in tuje strokovne literature. Tu smo bili pozorni predvsem na sodobne strokovne in organizacijske rešitve in trende pri obravnavanju disocialne mladine. Upoštevali smo tudi povratno informacijo strokovnih delavcev in družbenopolitičnih dejavnikov na elaborat, pri čemer imamo v mislih številne pisne pripombe, ki so nam jih poslali posamezniki in ustanove, in za zaključke in sklepe s posveta v Izoli, dne 9. - 11. decembra 1982, ki ga je organiziralo Društvo defektologov SR Slovenije, sekcija MVO.

1. Kakšne zavode potrebujemo oziroma za kakšne zavode bi se kazalo v prihodnje zavzemati?

V nasprotju s prevladujočimi stališči v svetu pred leti, da so vzgojni zavodi tembolj ustrezni, čimbolj so kategorizirani in specializirani, se danes zavzemamo za čimmanj specializirane zavode in za čimmanj dosledno izpeljano kategorizacijo in klasifikacijo vzgojnih zavodov. Zavodi naj bi bili majhnih kapacitet (največ do 50 mladostnikov), skupine znotraj zavoda naj bi bile heterogene in ne homogene, gojence naj bi pošiljali v zavode z upoštevanjem regionalnega načela, da bi bili kolikor mogoče blizu družini in svojemu naravnemu okolju. To so pogoji, s katerimi se želimo izogniti segregaciji in stigmatizaciji in ustvariti v ustanovah čimbolj ugodno vzdušje za realizacijo vzgojnih in prevzgojnih ciljev.

Zavodskih kapacitet v prihodnje ne bi kazalo povečevati, pa tudi ne zmanjševati, vendar pa bi morali v njih ustvariti normalne pogoje za delo. Vzgojni zavodi so večji del v starih, neprimernih, dotrajenih zgradbah. Treba bi jih bilo temeljito prenoviti, v nekaterih primerih bi bile bolj gospodarne novogradnje kot pa adaptacije. Dobro bi bilo proučiti možnost prelitja sredstev, ki se zbirajo za gradnjo dijaških in študentskih domov.

Urediti bi bilo treba status mladinskega doma v Framu in mladinskega doma Malči Beličeve v Ljubljani. Oba sta sedaj občinski ustanovi, postala pa naj bi republiški, razen tega bi bilo potrebno v obeh uveljaviti normative, kot veljajo za vzgojne zavode. Dogovoriti bi se bilo treba o namembnosti Prehodnega mladinskega doma v Ljubljani, ki že dolgo ni več samo diagnostična triažna ustanova, in pa razmisliti, ali ne bi bilo boljše PD Radeče iz pravosodnega resorja prestaviti v resor zdravstva in socialnega varstva, ki je ustanovitelj tudi vseh drugih vzgojnih zavodov. Različen status nekaterih ustanov za obravnavanje disocialne mladine, kot tudi različen način financiranja in drugačni normativi, vse to predstavlja oviro, da bi vzgojne in prevzgojne ustanove gradile svoje strokovno delo na enakih načelih in v enakih strokovnih okvirih. Enotna, usklajena, centralno vodena in v enoten sistem povezana politika vzgojnih zavodov bi prispevala k večji učinkovitosti in kakovosti strokovnega dela v njih.

2. Problem diagnosticiranja in triažiranja

Za učinkovito diagnosticiranje na področju MVO bi bilo treba izoblikovati merila, veljavna za vso republiko. Kazalo bi tudi poenotiti in dodelati kriterije za oddajo otrok in mladostnikov v prevzgojne ustanove.

Prav tako se kaže potreba po poenotenju diagnostičnih postopkov v smislu večje celovitosti in temeljitosti. Strokovni delavci bi se morali sporazumeti tudi o enotni klasifikaciji MVO.

Potrebni sta tako stacionarna kot tudi ambulantna diagnostika. Prednost ambulante je, da je cenejša in da jo lahko opravimo v mladostnikovem naravnem okolju, stacionarna pa pride v poštev, kadar zaradi hujše motenosti mladostnikov ambulantni načini niso možni. Zato bi bilo treba del kapacitet sedanjega PMD v Ljubljani še vedno nameniti za potrebe diagnosticiranja.

Za ambulantno diagnosticiranje bi bila smotrna in najbolj gospodarna regijska organizacija strokovnih timov, ki pa naj ne bi bila preveč razdrobljena; morda bi lahko to nalogo prevzeli že formirani strokovni timi (npr. v svetovalnih centrih).

3. Usposabljanje in usmerjeno izobraževanje

Problemi usposabljanja mladostnikov v vzgojnih zavodih zadevajo le zavode za adolescente, to je Vzgojni zavod v Logatcu, Vzgojni zavod v Slivnici, Dekliško vzgajališče v Višnji gori in pa Prevzgojni dom v Radečah. Zmogljivost teh institucij je čez 300 gojencev, trenutno pa jih je približno 200.

Pred uveljavitvijo Zakona o usmerjenem izobraževanju so bile možnosti usposabljanja gojencev v teh zavodih dokaj ugodne. Večinoma so se usmerjali v poklicne šole, ki so imele dvakrat na leto štirimesečni tečaj, med enim in drugim tečajem pa so bili gojenci vključeni v proizvodno delo. V proces usposabljanja so se gojenci lahko vključili dvakrat na leto, in sicer ob začetku šolskega leta in ob začetku letnega semestra. Poklicno šolo je bilo mogoče končati v šestih

mesečih. Zahtevnost v teh šolah je bila relativno nizka. To pomeni, da je lahko gojenec končal poklicno šolo, ko je bil v zavodu, kajti poprečna doba bivanja gojencev v njem je že celih 10 let, 18 mesecev. Glede na majhno zahtevnost so gojenci poklicno šolo večinoma končali. Upoštevati je treba, da so mnogi med njimi intelektualno insuficientni, vzgojno in šolsko zanemarjeni, brez minimalnih delovnih in učnih navad. V osnovni šoli so bili večinoma neuspešni tudi zaradi vedenjske motenosti, zaradi česar jih je izredno težko motivirati za delo v šoli, še zlasti, če je zahtevno. Pri gojencih v vzgojnih zavodih je bilo povsem običajno, da v času usposabljanja niso dolgo vzdržali pri izbranim poklicu, pač pa so ga zamenjali vsaj enkrat, včasih tudi dvakrat.

Z uvedbo usmerjenega izobraževanja so se pojavili številni problemi, prej dokaj fleksibilen sistem usposabljanja, prilagojen zavodski populaciji, je bil porušen. Težava je že v tem, da mora gojenec, ki je bil napoten v zavod oktobra meseca, čakati do naslednjega septembra, da se lahko vključi v program. Tako ne bi mogel v 18 mesecih, kot je poprečna doba bivanja gojencev v zavodu, dokončati niti enega letnika. Seveda je še ena težava: kaj početi vse te mesece z gojencem, ki ga ni mogoče nikamor usmeriti in vključiti.

Polni program SUI so za populacijo mladine v vzgojnih zavodih prezahtevni. Tudi če bi v posameznih primerih mladostnik imel subjektivne pogoje, da se vključi v program, bi mu po odpustu iz zavoda le s težavo uredili nadaljnje ustrezno šolanje. Za zavodske gojence pridejo torej v poštev le skrajšani programi in pa usposabljanje ob delu, s čimer je seveda dodatno poudarjena obrobnost in manjvrednost skupine. Zaprte so jim tudi možnosti za rehabilitacijo in vključitev v okolje. To velja še zlasti za tiste, ki imajo drugačne sposobnosti in drugačne aspiracije.

Problem je tudi, da doslej še niso bili oblikovani skrajšani programi za vse poklice, za katere so se prej usposabljali gojenci v vzgojnih zavodih. S tem se je število potencialnih poklicnih profilov zožilo, čeprav so bili že prej maloštevilni. Za dekleta v Višnji gori je nastal problem usposabljanja za gostinske poklice. Izražen je bil pomislek, češ da delinkventnih in osebno neurejenih deklet ne bi kazalo usmerjati v gostinstvo, ker jim ni mogoče zaupati. To je prispevek k še večji stigmatizaciji in marginalnemu položaju deklet z MVO, čeprav za tak odnos v preteklih dvajsetletni praksi ni bilo nobenega argumenta.

Usposabljanje ob delu je vprašanje zase, ker v delovnih organizacijah preprosto ni mogoče dobiti delovnih mest. Problem je prav nerešljiv za tiste mladoletnike, ki ne vzdržijo pri izbranem poklicu in ga želijo zamenjati. Logatec, Višnja gora in Radeče delno rešujejo problem z internimi delavnicami, v prav katastrofalnem položaju pa je Vzgojni zavod v Slivnici, ki nima internih delavnic, pač pa se gojenci zaposlujejo v 1. 10 km oddaljenem Mariboru.

4. Alternative zavodske vzgoje

Pri preventivi mladinskega prestopništva, kot tudi pri obravnavanju disocialnih mladostnikov, že ves povojni čas opažamo težnjo k večji diferenciaciji sankcij, k večjemu izboru neinstitucionalnih ukrepov oziroma k iskanju alternativnih možnosti zavodske vzgoje. Te premike bi lahko pripisovali deloma vplivu naprednih humanističnih gibanj v zvezi z obravnavanjem deviantnih osebnosti, deloma pa vse bolj glasni in prepričljivi kritiki na račun obravnavanja delinkventne mladine v zavodih. Zavodom in zavodski vzgoji se očita, da je draga in pomeni hudo finančno breme za vsako družbo ter da je neučinkovita in da ne daje pričakovanih rezultatov. Ne glede na upravičen

kritičen odnos do zavodske vzgoje se zavodom tudi v prihodnje ne bo mogoče izogniti, vendar pa kaže iskati in razvijati cenejše in učinkovitejše rešitve, še posebej zato, ker mladinsko prestopništvo narašča in bi nas zavodska vzgoja, kot edina alternativa obravnavanja deviantov, privedla v slepo ulico. V svetu so se uveljavile številne alternativne oblike, kot npr. stanovanjske skupnosti, dislocirane stanovanjske skupine, stanovanja deviantnih mladostnikov skupaj s prostovoljnim delavcem, poldnevni tretmaji, kratki tretmani in pa večja aplikacija posvojitev, reje, poldnevnega in celodnevnega varstva. Vse navedene oblike bi bilo mogoče razvijati tudi pri nas, z nekaterimi imamo že nekaj izkušenj, vendar pa bi kazalo še posebej razmišljati o tem, kako uporabiti proste kapacitete v dijaških domovih za namestitve in obravnavanje disocialnih mladostnikov, morali pa bi razvijati tudi različne variante delovanja prostovoljnih delavcev. Vključevanje prostovoljnih delavcev v obravnavanje deviantnih in delinkventnih mladostnikov v njihovem naravnem okolju, posamično ali skupinsko, v okviru strožjega nadzorstva in izvajanja vzgojnega ukrepa disciplinskega centra, v stanovanjskih dislociranih skupinah in v samih vzgojnih zavodih, se je že doslej izkazalo kot izjemno učinkovito, strokovno neoporečno in ekonomično. Smotrno bi bilo tudi izvajati kratke in popoldnevne tretmaje v okviru nekaterih vzgojnih zavodov, v domovih učencev, na centrih za socialno delo in morda tudi v šolah. Učinkovita in še zlasti dolgoročnejša naložba bi bila boljše razvejana in strokovno vodena mreža rejništva in to ne le na vasi, pač pa tudi v mestih, pri posvojitvah pa bi kazalo postavljati manj ovir.

5. Usposabljanje kadrov za delo z disocialnimi mladostniki.

Delo z disocialno mladino, bodisi na področju prevencije ali pa na področju obravnavanja v vzgojnih zavodih, je strokovno zahtevna in družbeno odgovorna naloga. Niti v svetu niti pri nas ni sporno, da bi bili lahko kos tem nalogam ustrezno

usposobljeni specialni pedagogi na visokošolski ravni. V SR Sloveniji je bilo mogoče doslej pridobiti ustrezno specialno pedagoško izobrazbo le na višji stopnji, čeprav pravilnik iz leta 1978 predvideva za delo na tem področju poleg višje tudi visoko specialno pedagoško izobrazbo. Anomalijo bi lahko odpravili s tem, da bi priznali oddelku za pedagogiko - domska smer, status kadrovske šole, pred tem pa bi bilo treba študij na tem oddelku programsko izpopolniti in kadrovsko okrepiti. To bi bila najkrajša in najbolj gospodarna pot. Tako bi začeli tudi v SR Sloveniji usposablјati kadre za delo z disocialno mladino na visokošolski ravni. Sicer bemo čalali do leta 1990 in še dalje. Odpreti v Sloveniji možnost visokošolskega študija ortopedagogike bi ne bilo pomembno le zaradi ustvarjanja ustreznih kadrovskih potencialov, pač pa tudi zaradi razvoja stroke.

Glede na heterogenost populacije mladostnikov v vzgojnih zavodih se zdi neupravičena zahteva, da je ustrezna izobrazba za vzgojitelje v vzgojnih zavodih le specialna pedagogika. V praksi so se kot strokovni delavci na tem področju obnesli tudi psihologi, socialni delavci in sociologi. Tem profilom tudi v prihodnje ne bi bilo smiselno zapirati poti v vzgojne zavode, prav pa bi bilo, da bi jim predpisali obvezno dopolnilno izobrazbo iz specialne pedagogike.

Za starejše pedagoške delavce v vzgojnih zavodih, ki nimajo ustrezne specialno pedagoške izobrazbe, bi morale kadrovske šole organizirati dopolnilno izobraževanje.

Vsi pedagoški delavci v vzgojnih zavodih bi se morali vključevati tudi v permanentno izobraževanje. Programi permanentnega izobraževanja bi morali obsegati specialna znanja za obravnavanje otrok in mladostnikov z MCD, organikov, nevrotikov,

psihotikov in drugih t.i. rizičnih primerov. V ta namen naj bi Društvo defektologov (Sekcija za MVO) predložilo posebni izobraževalni skupnosti za pedagoško usmeritev ustrezen program za financiranje dodatnega in permanentnega izobraževanja.

To naj bi bila prehodna oblika izobraževanja, dokler ne bi bil dokončno organiziran študij na drugi stopnji.

Pri usposabljanju pedagoških delavcev za delo z mladino z MVO bi bilo treba zasnovati širok profil pedagoga - vzgojitelja, ki bi lahko uspešno deloval tako v vzgojnem zavodu kot tudi v domovih srednjega usmerjenega izobraževanja, domovih oziroma zavodih za posebne kategorije motenih in prizadetih, kazenskih ustanovah, v študentskih domovih, mladinskih klubih, podaljšanem bivanju in celodnevem varstvu in podobno.

Tako je bil zamišljen profil mladinskega vzgojitelja pri snovanju študija pedagogike na Filozofski fakulteti. Tak koncept usposabljanja bi bil smotrno iz mentalno higienskih razlogov. Specialni pedagogi naj ne bi bili prisiljeni vse življenje delovati le na ožjem strokovnem področju, ki je psihično izjemno obremenjujoče. S takim konceptom bi presegli tudi umetno delitev na pedagoge, ki se usposabljujejo za delo z motenimi in prizadetimi, in pa na pedagoge, ki se usposabljujejo za delo z "normalnimi" otroki in mladostniki.

6. Potreba po ustanovitvi republiškega svetovalno-nadzornega organa za vzgojne zavode

Družbena skrb, ki jo posvečamo zavodski vzgoji otrok in mladine z motnjami vedenja in osebnosti, je premalo sistematična, razni poskusi nudenja strokovne pomoči vzgojnim zavodom pa so premalo usklajeni. Posledice takega stanja se kažejo v neenotnih teoretično-konceptualnih izhodiščih vzgojnega

in prevzgojnega dela v vzgojnih zavodih, pomanjkljivi samoupravni ureditvi tega področja in nenazadnje tudi v raznih ekscesnih dogodkih v posameznih vzgojnih zavodih z neprijetnimi zapleti in odmevi v strokovnih krogih ter širši javnosti.

Zato predlagamo ustanovitev posebnega centralnega svetovalno-nadzornega organa (skupine) za področje dela vzgojnih zavodov pri Republiškem komiteju za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo ali pri Zavodu SRS za šolstvo, ki naj v prihodnje usklajuje delo slovenskih vzgojnih zavodov, pomaga pri nadaljnjem snovanju dela v vzgojnih zavodih v skladu s sodobnimi strokovno-tehničnimi dognanji na področju vzgoje in prevzgoje otrok z MVO ter v skladu s splošnimi humanitarnimi načeli naše družbe, pomaga pri realizaciji teh konceptov, nudi svetovalno in človeško pomoč v vodstvu in osebju vzgojnih zavodov, skrbi za ustrezno pravno-upravno ureditev področja dela vzgojnih zavodov in končno izvaja tudi vse oblike upravnopravnega nadzora nad njihovim delom.

Svetovalna vloga takega organa se ne bi smela ločevati od nadzorne, poudarek pa bi moral biti predvsem na njegovi svetovalni funkciji. Nujna je pravzaprav vzpostavitev čim boljše komunikacije med svetovalno-nadzornim organom in vzgojnimi zavodi. Komunikacija nikakor ne bi smela biti administrativno-birokratska, ampak bi se morala odvijati predvsem v obliki neposrednih osebnih stikov in po principih kar se da horizontalnega odnosa demokratičnega načina reševanja vseh tekočih problemov. Skupino bi morali sestavljati ugledni strokovnjaki na področju zavodske vzgoje, ki naj bi si med zavodskimi delavci ustvarili avtoriteto s kvalitetnim strokovnim delom, vendar pa bi morala imeti skupina tudi pooblastila za administrativne posege. Glede na obseg dela bi bilo smotrno, da bi bila to profesionalna skupina, v kateri naj bi

imeli sodelavci polni delovni čas, sestavljena pa naj bi bila iz različnih strokovnih profilov, in sicer: pedagoga, psihologa, socialnega delavca in pravnika.

7. Raziskovanje in inovativna dejavnost

Raziskovalnemu delu naj se v prihodnje posveti ustrezna pozornost. Dosedanja praksa je pokazala, da zavodi sami niso sposobni prevzeti večjih raziskovalnih projektov. Do sedaj je na tem področju delal le Inštitut za kriminologijo (Eksperiment v Logatcu), Pedagoški inštitut, ki bi bil primeren nosilec tovrstnih raziskav, pa se v to delo doslej ni vključeval. Treba je razmisliti o tem, da naj bi raziskovalno delo vodila neka inštitucija ali strokovna skupina. Prav tako bi bilo primerno vključiti v posamezne raziskave strokovne delavce vzgojnih zavodov.

Zavodi še posebej pogrešajo katamnestične raziskave odpuščenih otrok in mladostnikov, saj vidijo v tem osnovo za analizo vzgojnega dela v zavodih.

V tem trenutku uvrščajo vzgojni zavodi med inovacije predvsem nove oblike (razne dopolnitve ali alternative) vzgojnega dela. Vsak zavod bi moral razmišljati, katere nove oblike bi bile možne pri njihovem nadaljnem delu. Za uvajanje novih oblik so odgovorni tudi republiški organi.

Prehodni mladinski dom v Jaršah naj bi prevzel organizacijo in izvajanje kratkotrajnih tretmajev.

Razen stanovanjskih skupin naj bi vzgojni zavodi v prihodnje še posebno proučili možnosti posebnih skupin v domovih za učence.

Predpogoj za ustrezno delovanje novih oblik je pravilna diagnostična in prognozična ocena. Zato je treba vzporedno z novimi oblikami vzgojnega dela s populacijo MVO oblikovati tudi kriterije na vključevanje v te oblike.

Proučiti je treba možnosti razvijanja dopolnilnih oblik za obravnavo zasvojenih (alkohol, mamila) mladostnikov. Pri tem je pomembno vprašanje, v kolikšni meri naj bi se povezovali z zdravstvom. Tudi formalno je treba zagotoviti usklajeno delovanje vseh oblik vzgojnega dela. Tako usklajenost bi lahko zagotovila stalna strokovna skupina.

Razvijajo naj se alternativne oblike za tiste, ki jim zavodska vzgoja ni potrebna in pri katerih bi se lahko izognili oddaji v zavod.

Pri delu z vedenjsko in osebnostno moteno mladino naj se še bolj uvaja sodelovanje prostovoljcev (študentov). Prostovoljno delo ima svoje mesto v procesu obravnave, predvsem na področju prostega časa, omogočanja vključevanja v različna okolja in pridobivanje pozitivnejših socialnih izkušenj. Z delom prostovoljcev naj se seznaní širša javnost. Prostovoljno delo pa je lahko tudi oblika prakse študentov na kadrovskih šolah.

IZOBRAŽEVANJE SOCIALNIH DELAVCEV

Vida/ Milošević x

1. Uvod

Hitre družbene spremembe in sprememba v kvaliteti socialnih potreb, možnosti in pogojev za uresničevanje socialne varnosti ter uveljavljanja človeka v medčloveških in družbenih odnosih, zahtevajo hitro prilagajanje socialnega dela in socialnih delavcev.

Vendar ni dovolj, če se socialno delo le prilagaja spremenjenim družbenim razmeram, temveč lahko nanje tudi samo vpliva ter povzroča večje ali manjše družbene spremembe. To še zlasti velja za socialno delo v samoupravni socialistični družbi.¹

Socialno delo je od svojega nastanka dalje polno protislovij tako v svoji družbeni vlogi kakor v sebi samem. Nastalo je zaradi pritiska delavskega razreda na kapitaliste, postalo pa je orodje v rokah vladajočega razreda.

Protislovnost družbene vloge socialnega dela lahko nedvomno opazimo tudi pri nas. Socialno delo v veliki meri deli usodo socialne politike in socialnega varstva, položaj le-teh pa se je v preteklosti menjaval in dosegal skrajnosti od zanikanja potrebe po obstoju do tega, da se v njih išče "rešitelja" akutnih družbenih problemov.

Socialno delo se pojmuje kot del subjektivnih družbenih sil (dokumenti ZK in Zveze društev socialnih delavcev Jugoslavije), ki zavestno deluje pri reševanju družbenih problemov, objektivno pa je pogosto potisnjeno na obrobje družbenih dogajanj in ostaja vezano na probleme, s katerimi se je tradicionalno ukvarjalo.

---

x Vida Milošević, dip. soc. delavka, pomočnica predsednika
RKZSV, Ljubljana, Kidričeva 5

O protislovjih, ki so značilna za socialno delo samo, na tem mestu ne moremo razpravljati. Lahko jih le omenimo: - odnos med prostovoljnimi in poklicnim delom; pomoč in na drugi strani etiketiranje ljudi; solidarnost in povezovanje ljudi; razvoj potreb in možnosti za njihovo zadovoljevanje; stanje na področju izobraževanja socialnih delavcev in zahteve, ki jih družba pred njih postavlja. Za našo sedanjo razpravo je pomemben predvsem razkorak med organizacijo izobraževanja socialnih delavcev in pričakovanji, ki jih ima družba do nosilcev te dejavnosti.

Socialno delo v samoupravni socialistični družbi je del aktivnosti in organiziranega uresničevanja ciljev in načel socialne politike in socialnega razvoja, poklicna in nepoklicna dejavnost posebnega pomena, katere namen je, da tudi prispeva k opredeljevanju in uresničevanju družbenih ciljev.

Vsebina socialnega dela so lahko vsa področja individualnih, skupinskih in družbenih pogojev zadovoljevanja človekovih potreb, njegovega vsestranskega razvoja, socialne varnosti, medčloveških odnosov in družbenega uveljavljanja. Glede na to, in predvsem ob upoštevanju celovitosti človekovega življenja in dela, socialnih potreb in razvojnih možnosti, spremenljivosti in zapletenosti medčloveških odnosov in družbenih procesov, protislovij in problemov, bi se socialno delo moralo ukvarjati tako s posamezniki in družbenimi skupinami (predvsem z družino) kakor tudi z vsem tistim, kar je medčloveško, družbeno v odnosu: človek - družbene skupine - družbena skupnost - družbene institucije - splošna struktura družbe.²

Socialno delo pa ni in ne more biti homogena in enodomenska dejavnost. Potreba po socialnem delu se veča ravno tako nujnost njegove vse večje specializacije zaradi vse raznovrstnejših potreb ljudi in problemov, s katerimi se ukvarja. Ta razvejanost in specifičnosti pa ne bi smele omajati njegovih temeljnih prvin (generično socialno delo, doktrina socialnega dela), ki se izražajo v njegovih temeljnih načelih, ciljih, predmetu dela, etiki in metodologiji.

Problem socialnega dela kot stroke je, kot izgleda, tudi v tem, da se je v procesu svoje profesionalizacije tako hitro specializiralo. Zaradi tega je stalno prisoten problem pomanjkanja lastne identitete in premalo je jasnih temeljnih vrednot. Socialno delo se je že od svojega nastanka dalje usmerjalo na različna in številna področja, kjer prevladujejo druge stroke, in je pogosto prevzemalo vrednote tistih, ki so tam dominantne, k temu nedvomno prispeva svoje tudi interdisciplinarna zasnovanost socialnega dela.

2. Trendi v izobraževanju socialnih delavcev v svetu

V svetu je izobraževanje socialnih delavcev zelo razvejano in raznoliko. Razlikuje se glede na: temeljno usmeritev socialnega dela (konservativna, reformistična in radikalna), metode socialnega dela, za katere usposabljaajo različne šole, stopnjo izobrazbe in populacijo, s katero naj bi socialni delavci delali, kakor tudi glede na področje dela. Razen temeljnih izobraževalnih programov obstaja vse več specializacij za posamezna področja socialnega dela.

Glede temeljne usmeritve socialnega dela prihaja na pobudo radikalno usmerjenih študentov ob koncu šestdesetih in na začetku sedemdesetih let (Francija, Belgija, ZR Nemčija, ZDA) do spreminjanja vzgojno-izobraževalnih programov od konservativnih, ki so usposabljali predvsem za delo s posamezniki, k reformističnim in radikalnejšim. Takšni programi naj bi študente usposabljali za aktivno delo na področju socialne politike, njenega načrtovanja in oblikovanja, kakor tudi za spoznavanje potrebe in vodenje akcij za socialne spremembe. Pri tem gre seveda za socialne spremembe v okviru obstoječih družbenih razmer, torej bolj za različne socialne reforme.

To gibanje je povsod, kjer program izobraževanja socialnih delavcev ni predpisan in enoten (ZDA, ZR Nemčija, Švedska idr.) privedlo do še večje raznolikosti šol za socialne delavce, predvsem glede na to, kateri od metod socialnega dela se daje večji poudak.

Tako so ameriški študenti o stanju socialnega dela ugotavljali: "Študenti nismo zadovoljni s tem, da smo del zastarelega omtvelega poklica, ki je tog in zavrača nove ideje in strategijo družbenih sprememb." Hkrati so se uprli tudi tradicionalni metodologiji socialnega dela in odsmaknjenosti izobraževalnega programa od življenja in problemov ljudi. Predlagali so revolucionarni obračun s filozofijo socialnih reform ter zahtevali oblikovanje strategije za politizacijo vsakega socialnega delavca.³ Takšne energične zahteve študentov so vplivale na spremembo programov šol, čeprav ne vseh, nekoliko pa tudi na miselnost socialnih delavcev. V Kodeksu nacionalnega združenja socialnih delavcev ZDA pa se ta radikalizem ne odraža.

Metode socialnega dela, za katere študente usposabljaajo, na šolah so povezane s temeljno usmeritvijo stroke. V sedemdesetih letih so se v ZDA razmahnile predvsem šole, ki usposabljaajo za skupnostno socialno delo, kar je v skladu s spremenjeno ideologijo socialnega dela. Programi teh šol so običajno krajši, šolanje cenejše in tako odprto tudi za pripadnike drugih (ne belih) rasnih skupin. Vse to pa je privedlo do tega, da imajo klasično usmerjeni socialni delavci to metodo socialnega dela za manj vredno in "umszano".

Povečalo se je število tistih šol, ki usposabljaajo za uporabo metode socialnega dela s skupino, pri čemer se njena uporaba širi od skupin s psihološkimi in medosebnimi problemi, k skupinam, katerih cilj je socializacija in samouresničevanje.

Do sprememb je prišlo tudi v usposabljanju študentov za uporabo metode socialnega dela s posameznikom. Od notranjih konfliktov se metoda preusmerja na medosebne probleme in socialno funkcioniranje posameznika, od terapije k reševanju problemov, preprečevanju kriz, dajanju informacij, zastopanju strank. Od posameznikov se tudi v okviru te metode prehaja k parom ter družinskim in drugim malim skupinam.

V zadnjem času se socialne delavce tudi vse bolj/^{usposablja} za raziskovalno delo, kar je v skladu s preusmeritvijo vloge socialnega dela v družbi. Običajno pa se za zahtevnejše raziskovalno delo usposablja študente podiplomskih oblik izobraževanja.

Podiplomsko izobraževanje je namenjeno tudi pripravi za vodenje socialnih institucij in za nudenje strokovne pomoči in nadzora (supervizija).⁴

Glede stopnje izobraževanja lahko ugotovimo, da se je izobraževanje za socialno delo skoraj povsod začelo na višjih šolah, ki niso bile vključene v univerzo. Ponekod so se iz njih kmalu razvile fakultete in ostale bodisi samostojne ali pa del univerze (ZDA). Tam, kjer je bilo organizirano visokošolsko izobraževanje socialnih delavcev, so se, zaradi izredno širokega področja zaposlovanja, zgodaj razvili programi specializacij kakor tudi druge oblike podiplomskega izobraževanja, vse do stopnje doktorata znanosti.

Zanimiv je pojav, da tam, kjer imajo socialni delavci že dolgo možnost doseči visokošolsko izobrazbo in akademske naslove, prihaja do ponovnega odkrivanja potrebe po višješolskih in celo srednješolskih programih za socialno delo. Ti kadri naj bi delali kot pomočniki visoko specializiranim socialnim delavcem (ZDA).⁵

Tudi v številnih evropskih deželah nenehno prihaja do reform izobraževanja socialnih delavcev. Prevladujejo triletnje višje šole, ki niso vključene v univerze, ob njih pa so skoraj povsod organizirani medfakultetni ali pa samostojni študiji socialnega dela, socialnega varstva, socialne uprave ali socialne pedagogike. V izobraževanju socialnih delavcev je torej prisoten ^{dualizem,} je tem profilom skoraj povsod odprta pot za nadaljnje izobraževanje (pri čemer bodisi izgubijo leto študija ali pa morajo opraviti diferencialne izpite).⁶

Ponekod (Italija, Grčija, ZR Nemčija) potekajo priprave za integracijo višjih šol za socialno delo v univerzo in za odpravo dvotirnega izobraževanja socialnih delavcev. Vendar se višje šole tem procesom upirajo, ker se bojijo, da v okviru univerze ne bi mogle ohraniti svoje specifičnosti. Ta specifičnost je predvsem v tem, da ima usposabljanje za praktično delo enakovreden položaj kakor pridobivanje teoretičnih znanj. V triletnih izobraževalnih programih je običajno najmanj leto dni študija posvečenega pridobivanju praktičnih izkušenj.

Tako za evropske države (za katere imamo podatke) kakor tudi za ZDA je značilno, da pri izvajanju vzgojno-izobraževalnega programa enakopravno sodelujejo socialni delavci, ki medučitelji prevladujejo ali pa jih je vsaj polovica. Prav tako imajo pri tem pomembno vlogo socialni delavci - praktiki, ki študente v institucijah uvajajo v socialno delo.

Povsod, kjer je socialno delo že dolgo razvito, se izobraževalni programi razlikujejo tudi glede na področje dela ali populacije, s katero bodo ti profili delali. V ZR Nemčiji obstaja smer socialne pedagogike, ki usposablja kadre za delo z otroki in mladino ter smer socialnega dela, kjer se študenti praviloma pripravljajo za delo z odraslimi ljudmi. Na Švedskem je v okviru šol za socialno upravo smer splošne uprave

(v njenem okviru še za kadrovske poslovanje) ter smer za socialno delo. Zanimive so "Socialne akademije" na Nizozemskem, ki usposabljaajo za socialno delo, kulturno delo, kadrovske socialno delo in domsko varstvo.

V ZDA so izobraževalni programi nekaterih šol usmerjeni na probleme posebnih skupin prebivalstva: manjšine, telesno ali duševno prizadeti, otroci, starejši ipd.

Izobraževanje socialnih delavcev v svetu je torej tako pestro in dinamično, kakor stroka sama, ki se mora nenehno prilagajati spreminjajočim se družbenim potrebam.

3. Problemi izobraževanja socialnih delavcev v Jugoslaviji in Sloveniji

Spreminjanje narave socialnih problemov in socialnih težav ljudi, ki so v šestdesetih letih od pretežno stvarnih prešli k bolj osebno pogojenim, je tudi v Jugoslaviji privedlo do nezadovoljstva socialnih delavcev z dotedanjimi izobraževalnimi programi. Prav tako zahteva drugačen koncept izobraževanja vloge socialnega dela kot dela aktivnosti in organiziranega uresničevanja ciljev in načel socialne politike in socialnega razvoja. Socialno delo se mora torej vključevati na vsa področja individualnih, skupinskih in družbenih pogojev zadovoljevanja človekovih potreb, socialne varnosti, medčloveških odnosov in družbenega uveljavljanja. Glede na to in upoštevajoč celovitost človekovega življenja in dela, socialnih potreb in razvojnih možnosti, spremenljivosti in zapletenosti medčloveških odnosov in družbenih procesov, protislovij in problemov, se mora socialno delo ukvarjati tako s posamezniki in družbenimi skupinami (predvsem z družino) kakor tudi z vsem tistim, kar je medčloveško in družbeno. ⁷

Ali je za tako kompleksno in odgovorno družbeno vlogo dovolj višješolska izobrazba in ali zanjo lahko usposabljuje šole, ki so (z izjemo beograjske) večinoma stagnirale v svojem vsebinskem in kadrovskem razvoju?

Tako si socialni delavci v vseh jugoslovanskih republikah (izjemoma tudi višje šole) prizadevajo, da bi organizirali ustrezno visokošolsko izobraževanje za socialno delo. V Beogradu se je oblikovala smer za socialno politiko in socialno delo na Fakulteti političnih ved, v Zagrebu pa Medfakultetni študij za socialno delo. V Sloveniji se je leta 1976 oblikovala usmeritev za socialno delo v okviru Fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo. Tako tudi pri nas ni uspelo premagati protislovja med bolj "prakticistično" in "znanstveno" zasnovano-stjo izobraževanja za socialno delo. Morda je odkovor na dolgoterne dileme in nezadovoljstvo na novo ustanovljen "Zajednički študij za socijalni rad" v Zagrebu, ki pomeni integracijo in preoblikovanje nekdanje višje šole in medfakultetnega študija (z delom je začel v študijskem letu 1983/84). Podobna združitve se pripravlja tudi v Beogradu za prihodnje šolsko leto.

In Slovenija? Ob sedanji preobrazbi visokega šolstva je Višja šola za socialne delavce predlagala visokošolski program za izobraževanje socialnih delavcev, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo pa program za socialno politiko in socialni razvoj. Predlog VŠSD je bil že v osnutku programskih zasnov dokončno zavržen, program za socialno politiko in socialni razvoj pa bo obstajal kot izbirni program. Sicer pa bi predlagane rešitve morda bolj ustrezale obema izobraževalnima institucijama kakor pa potrebam stroke. Glede na usmeritev in družbeno vlogo socialnega dela, bi bila ločitev socialne politike in razvoja od socialnega dela nasilna in neupravičena.

Idealne rešitve prav gotovo ni, in je tudi ne kaže iskati samo v izobraževanju socialnih delavcev, čeprav je to v Sloveniji trenutno res pereč problem. Večje število diplomiranih socialnih delavcev v drugih republikah je celo poglobilo nekatera

strokovna vprašanja in povzročilo konflikte glede delitve dela med socialnimi delavci z višjo in visoko izobrazbo, predvsem v centrih za socialno delo.

Oglejmo si še, kakšna mnenja imajo socialni delavci o izobrazbi, ki so jo dobili na šoli, ter o potrebnih spremembah. ⁸

Glede odnosa med teoretičnimi in praktičnimi znanji študija na VŠSD menijo socialni delavci takole:

- študij je dal preveč teoretičnih in premalo praktičnih znanj	34,7 %
- študij je dal premalo teoretičnih in preveč praktičnih znanj	4,8 %
- študij je dal premalo teoretičnih in premalo praktičnih znanj	47,6 %
- študij je dal ustrezna teoretična in praktična znanja	11,3 %
- brez odgovora	1,6 %
Skupaj:	100,0 %

Zanimivo je stališče dela socialnih delavcev (v populaciji dobra tretjina), da je študij na VŠSD preveč teoretično usmerjen. Tako se, izgleda, ta šola ne uvršča med tiste, ki preveč poudarjajo učenje veščin in premalo teoretično znanje. Vendar pa tudi poudarjanje teorije in zanemarjenje konkretnih znanj za socialno delo ni dobro. Pravo ravnovesje med obema področjema usposabljanja za poklicno delo pa je v samo dveletnem študiju težko najti.

Le malo manj kot polovica anketiranih socialnih delavcev meni, da jim je študij dal premalo enih in drugih znanj. To pa je resno opozorilo, da se za obsežne in zahtevne naloge s področja socialnega dela ni mogoče usposobiti zgolj v dveletnem vzgojno-izobraževalnem programu!

Na vprašanje, kaj predlagajo za izboljšanje vzgojno izobraževalnega dela na VŠSD, so socialni delavci odgovorili takole:

- drugačno sorazmerje med teoretičnim in praktičnim usposabljanjem	27,4 %
- sistematično usmerjanje na eno področje dejavnosti - specializacijo	14,5 %
- nove vsebine, ki sedaj niso zajete	5,7 %
- podaljšanje študija na štiri leta	51,6 %
- brez odgovora	0,8 %
Skupaj:	100,0 %

Tudi ti odgovori potrjujejo, da višješolski študij ne usposobi dovolj za teoretična in praktična znanja, ki jih potrebujejo socialni delavci, saj jih več kot polovica predlaga podaljšanje študija na štiri leta.

Podoben odziv je imelo enako vprašanje v anketi, ki se ji je odzvalo 316 socialnih delavcev. Več kot polovica jih je izjavila, da je treba študij na VŠSD podaljšati in izboljšati.⁹ Vse kaže, da pobude socialnih delavcev doslej niso bile dovolj odločne, saj se to vprašanje niti v desetih letih ni ustrezno rešilo.

Verjetno bo rešitve iz zagate pri izobraževanju socialnih delavcev treba iskati v pripravi raznovrstnih programov in stopenjskega študija kakor tudi številnih oblik in vsebin izpopolnjevanja strokovne izobrazbe (programi dopolnilnega izobraževanja in specializacije). Vzporedno z izobraževanjem pa je potrebno razvijati sistematično raziskovanje na področju socialnih dejavnosti, ki je v naši republici skoraj docela zanemarjeno. Za raziskovalno delo pa so nedvomno usposobljeni le tisti strokovnjaki, ki imajo bogato teoretično znanje in praktične izkušnje s področja, ki ga raziskujejo.

Spremembo vzgojno izobraževalnega programa terja tudi preusmeritev socialnega dela v preventivno delo, v razvijanje prostovoljnih dejavnosti ter spodbujanje bogatih človeških potencialov v vseh okoljih.

OPOMBE

1. Dr. Milosav Milosavljević: Budučnost socijalnog rada, v: Socijalni rad juče - danas - sutra. VŠSR Beograd, 1982,
2. Dr. Milosav Milosavljević: Budučnost socijalnog rada, že citirano,
3. Patrick Mc Cuqn: The student Movement in Social Work, V: Social Work Education Reports, Vol. 17, No 2 (June 1969) str. 58.
4. Kurt Reichert: Current Developments and Trends in Social Work Education in The United States, V: Journal of Education for Social Work, Vol. 6, No 2, Fall 1970, str. 43-44.
5. Kurt Reichert: Ibid, str. 40.
6. Razpolagamo s preliminarnimi podatki iz raziskave o izobraževanju socialnih delavcev v Evropi za Avstrijo, ZR Nemčijo, Nizozemsko, Grčijo, Francijo, Italijo, Veliko Britanijo, Švedsko in Jugoslavijo.
7. Dr. Milosav Milosavljević: Budučnost socijalnog rada, že citirano, str. 10.
8. Vida Milošević: Socialno delo v samoupravni socialistični družbi II., raziskovalno poročilo, VŠSD v Ljubljani, 1983.
9. Blaž Mesec: Stališča socialnih delavcev do izobraževanja, VŠSD v Ljubljani, 1972, str. 96.

POROČILA

ODPRTA VPRAŠANJA SODELOVANJA RAZLIČNIH STROKOVNIH SLUŽB
PRI IZVRŠEVANJU ZAVODSKIH UKREPOV

Društvo za kazensko pravo in kriminologijo Slovenije je priredilo v Izoli od 23. do 25.2.1984 posvetovanje (na temo, ki je hkrati naslov tega poročila). Posvetovanje je bilo organizirano tako, da so udeleženci prejeli vnaprej pripravljena poročila o treh osnovnih temah, na posvetovanju samem pa so poročevalci podali le krajša poročila. Težišče dela je bilo v skupinah. O sprejetih stališčih pa so udeleženci posveta ponovno razpravljali v plenumu. Posebna delovna skupina (Bašič, Čonč, Šelih) je po končanem posvetovanju na osnovi vsega gradiva pripravila stališča in sklepe s posvetovanja.*

Strokovni in organizacijski vodja posvetovanja je bila prof. dr. Alenka Šelih. Delovne skupine so vodili Katja Bašič, Marjan Čonč, Franjo Knafelj, Jože Pavlič in Janez Vidmar.

Posvetovanja se je udeležilo 86 udeležencev, od tega je bilo 38 delavcev iz socialnih služb, 23 delavcev iz zavodov, 11 sodnikov za mladoletnike, 9 delavcev organov za notranje zadeve in 5 namestnikov javnega tožilca.

Tema posvetovanja je bila razdeljena na tri podteme, in sicer na sodelovanje med različnimi strokovnimi službami pred oddajo mladoletnika v zavod in po njej, na sodelovanje med izvrševanjem zavodskega ukrepa in na sodelovanje ob odpustu in po odpustu mladoletnika iz zavoda.

Poročilo k prvi podtemi je podala Katja Bašič. V poročilu poudarja, da je obravnavanje mladoletnika pred oddajo v zavod

---

* objavljeno v nadaljevanju

in ob njej izrednega pomena za mladoletnika in za družbo. Mladoletniku z oddajo v zavod resda skušamo pomagati, vendar ga hkrati postavimo "v vrsto stigmatiziranih članov te družbe". Odpira se osnovno teoretično in praktično vprašanje, v čigavem interesu je oddaja mladoletnika v zavod, kaj pridobi in izgubi s tem mladoletnik in kaj družba. Kdo je tisti, ki "odloča", kdaj mora mladoletnik v zavod, in kdo preverja kriterije, ki jih uporablja skupina ali celo posameznik, ki ima moč odločanja in stigmatiziranja ljudi. Eden izmed problemov, ki ga odpira poročevalka, je tudi ta, ali naj^{se} v obdobju diagnosticiranja tudi že rešuje mladoletnikove težave. Mislimo, da je vprašanje, kakšno korist ima mladoletnik od diagnosticiranja že v času, ko se ukvarja z njim skupina strokovnih delavcev različnih poklicev zanimivo. Tudi ni pravično, da se mladoletnika določen čas le "diagnosticira", če delavcem, ki to opravljajo, ni nič mar, kako ta mladoletnik živi, kakšne težave ima in kako jih rešuje. Etično nedopustno je, da se delavec zanima le za mladoletnikove težave, mu pa hkrati niti ne skuša pomagati, češ, saj bo verjetno oddan v zavod in mu bodo že potem pomagali, in še slabše je, če delavec misli, da danes dela z mladoletnikom kot diagnostik, jutri ali pojutrišnjem, če bo tako odločeno, pa bo delal z njim kot terapevt. Morda je v zvezi z "diagnosticiranjem" že v načelu nekaj narobe, če ga jemljemo kot samostojen postopek in ne kot del celovite obravnave mladoletnika, kot vsebino dela z mladoletnikom: bolj kot rezultat nekega drugega dela z mladoletnikom in ne kot cilj nekega dela, ki mu pravzaprav ni videti posebnega smisla. Eno je namreč zanesljivo, če je mladoletnik posebej poslan na diagnosticiranje (na strokovno komisijo ali v poseben diagnostični zavod), je malo verjetno, da ne bo kasneje oddan v

zavod. Odkar je uvedeno v Sloveniji strokovno "diagnosticiranje in triažiranje" ni v zavodih nič manj mladoletnikov, kot jih je bilo pred tem, saj so vsi, ki so bili že pred diagnosticiranjem označeni, da potrebujejo oddajo v zavod, tudi v

resnici bili oddani v zavod. Slovenski zavodi so ves čas približno enako polni in če je v kakšnem zavodu občasno manj gojencev, kot jih sicer potrebuje za "poslovanje" (zlasti ekonomsko, da dobivajo vsi zaposleni ustrezen dohodek in da zavod ustvarja potrebne sklade), se družba hitro odzove na "klic po pomoči" in zavod se kmalu zopet napolni in družbeni problem je rešen. Tako torej ostaja ves čas odprto temeljno družbeno vprašanje, koliko mladoletnikov naj bo v zavodih, da bo družba normalno delovala in kakšni naj bodo. Na področju odklonskosti je že dolgo znano, da lahko odkrijemo toliko deviantov, kolikor jih želimo in kolikor to ustreza vsakokratnim družbenim razmerah. Enostaven primer je v prometu, kjer se odkrije toliko kršilcev, kot jih zmore odkriti nadzorni organ. Kriminaliteta in deviantnost sta pač del življenja samega in obstajata neodvisno od naše volje. Od naše volje pa je vsaj delno odvisno, koliko in kakšne deviante bomo odkrili (seleksijski mehanizmi) in zlasti, kaj bomo z njimi storili. S tem razmišljanjem smo se že tudi dotaknili vprašanja, ki ga obravnava poročevalka, to so merila za oddajo v zavod. V zvezi s tem vprašanjem opozarja, da so nekateri anketiranci izražali "pomisleke zoper zavodsko vzgojo" sploh. S tem vprašanjem se ni globlje ukvarjala niti poročevalka niti ni bilo to kasneje v razpravah na posvetovanju jasneje oblikovano. Je pa vsekakor vredno razmisleka. Kadar gredo lovci na lov, vedno tudi kaj ustrelijo. Kadar gre en sam človek po gobe, morda tudi kaj najde, če dobro išče in če ve, kje naj išče, če pa gre več ljudi (morda veččlanska družina) iskat gobe, bo nekdo od njih zanesljivo gobe tudi našel. Tako je tudi v naši dejavnosti: na vsaki šoli bodo zanesljivo odkrili kakšnega motečega učenca, ki "mora" v zavod, toda ko bo ta izločen, bo šola še vedno imela novega najbolj motečega učenca in tako naprej. Vprašanje pravočasne detekcije motečih učencev je pač dvorezen meč, saj velja pravilo, kdor išče, ta najde. To lahko velja tudi

nih stališč nikoli ni mogoče v polni meri upoštevati.

za strokovne delavce služb, ki imajo moč, da iščejo in izbirajo mladoletnike, ki naj bi šli ali morajo iti v zavode.

Poročevalka se nadalje ukvarja z vlogo organov za notranje zadeve pri oddaji mladoletnika v zavod in pri tem dopušča možnost, da postopki z mladoletniki niso vedno ustrezni in njemu v korist, zato se zavzema za specializacijo posameznih delavcev in skupin, ki se bodo v okviru teh organov ukvarjali s problematiko mladoletnikov. Poročevalka je odprla tudi vprašanje dela mladinskega sprejemališča in njegove vloge, kar je bilo tudi v razpravah v delovnih skupinah deležno pozornosti.

Drugi poročevalec Franc Imperl se ukvarja z vprašanji sodelovanja različnih strokovnih služb med izvrševanjem zavodskega ukrepa. V začetku poročila obravnava vprašanja v zvezi z medsebojnim obveščanjem, tako med organi in službami, ki obravnavajo mladoletnika, kot z obveščanjem samega mladoletnika, in vztraja, da ima mladoletnik pravico biti obveščen o večini stvari, ki zadevajo njegovo osebnost in njegovo delovanje. To je povezano s praktičnim vprašanjem medsebojnega obveščanja v zvezi z obiski zavodskih delavcev na terenu in terenskih delavcev v zavodu, pri čemer pa ni prav nič pomembno vprašanje, kdo je pobudnik obiskov in izmenjav obvestil. Gotovo je le, da je medsebojno obveščanje nujno tako v obdobju sprejema v zavod kot med bivanjem mladoletnika v zavodu. Obveščanje naj bi prispevalo k ustvarjanju medsebojnega zaupanja med vsemi udeleženci, ki obravnavajo mladoletnika, pripomoglo pa naj bi tudi k boljšemu obveščanju samega mladoletnika že pred sprejemom v zavod, da pred oddajo ne bi bil deležen neresničnih obljub v zvezi z življenjem v zavodu.

sticiravajen označeni, da potrebujejo oddajo v zavod, tudi v

Poročevalec Marjan Čonč obravnava sodelovanje različnih strokovnih služb ob odpustu iz zavoda in po njem. Takoj v začetku navaja, da je malo ugotovitev in ocen, kaj se dogaja z mladoletnikom po odpustu, in da o tem premalo vemo. Vztraja pa na tem, da sta odpust in delo z mladoletnikom po prihodu iz zavoda odločilni del celotnega (pre)vzgojnega dela z motenim otrokom ali mladostnikom, ki je v zavodski obravnavi. V zvezi s sodelovanjem različnih služb ob odpustu in po njem, poročevalec poudarja potrebo po pravočasnosti priprav na odpust, razčlenjuje potrebo po tako imenovanem "podaljšanem tretmaju" po odpustu mladoletnika, ukvarja se z vprašanjem obveščanja organov za notranje zadeve o odpustu mladoletnika in njihovim odnosom do odpuščenega mladoletnika, ugotavlja, da sta zbiranje in izmenjava obvestil o spremljanju mladoletnikov po odpustu slaba in le delno urejena, čeprav so taka povratna obvestila koristna zavodom in vsem, ki so bili udeleženi pri obravnavanju mladoletnika. Na koncu pa se poročevalec ukvarja še z vprašanjem razvijanja in uvajanja nadomestnih in dopolnilnih oblik zavodske vzgoje in z vprašanjem predvidevanja in načrtovanja dela na področju preprečevanja negativnih pojavov med mladino.

Posvetovanju dajejo še posebno vrednost zaključki, do katerih so prišli udeleženci z delom v skupinah. Ti bodo ostali zapisani in bodo še dolgo časa opozarjali same udeležence in druge na posamezna vprašanja, ki so bila predmet posvetovanja. Udeleženci posvetovanja pa so veliko pridobili tudi z udeležbo v skupinskem delu, saj je vsakdo kaj prispeval, če ne v strokovnem - saj tega dejansko zaradi kratkega časa za delo skupin tudi ni bilo mogoče pričakovati od vsakega udeleženca - pa vsaj v čustvenem pomenu, ko je doživljal drugega udeleženca, mu dajal podporo in tako sam podoživljal določene stališče in se odločal za ali proti stališču. Stališča skupine so vedno odraz moči posameznih udeležencev, saj vseh posameznih stališč nikoli ni mogoče v polni meri upoštevati.

Na plenumu pa je bila vsakomur dana možnost, da pove še svoje stališče, pa če je šlo za stališče njegove ali kakšne druge skupine. To možnost so udeleženci tudi v veliki meri uporabili, zato so bile razprave na plenumu živahne. To pa samo dokazuje, da so bila obravnavana vprašanja pereča in zanimiva in da so udeležence pritegnila razumsko in čustveno. V tem pa je tudi vrednost celotnega posvetovanja.

Franci Brinc

STALIŠČA IN SKLEPI S POSVETOVANJA "ODPRTA VPRAŠANJA SODELOVANJA
RAZLIČNIH STROKOVNIH SLUŽB PRI IZVRŠEVANJU ZAVODSKIH UKREPOV",
IZOLA, 23. - 25.2.1984^x

I. TEMA: Problemi sodelovanja pred in ob oddaji mladoletnika v zavod

1. Enotnost diagnostičnega postopka

- 1.1. Diagnosticiranje, ki je dinamičen proces, bi se moralo začeti že ob detekciji in po potrebi v sodelovanju z različnimi strokovnimi vejami in institucijami (vzgojnimi, šolskimi, zdravstvenimi, socialnimi itd.). Sodelovanje oziroma nepovezanost med strokovnimi službami pa je eden izmed temeljnih problemov, s katerim se srečujemo v fazi diagnosticiranja.
- 1.2. V fazi detekcije, ambulantne obravnave in v posameznih primerih tudi v fazi diagnosticiranja, so lahko podatki o mladoletniku in njegovem okolju, s katerimi razpolagajo ONZ, pomembni za ustvarjanje celostne slike o obravnavanem mladoletniku. Zato naj bi se socialne službe in zavodske ustanove (takrat ko je mladoletnik v zavodu), posluževale informacij miličnikov. Zavodi naj bi zaradi sprotnejšega spremljanja problematike kriminalitete med gojenci prejeli tudi po 1 izvod kazenske ovadbe, posredovane zoper mladoletnike.
- 1.3. Večina skupin je izrazila mnenje, da je sodelovanje nekaterih služb in ustanov v celotni fazi diagnosticiranja vprašljivo. Tako naj bi po mnenju udeležencev zavodske ustanove sodelovale predvsem v fazi odločitve za oddajo v zavodsko ustanovo, kajti od izvedenega diagnostičnega postopka je odvisno tudi uspešno programiranje prevzgojnega procesa. Če bi v fazi diagnosticiranja sodelovali zavodi, bi po mnenju ene skupine obstajala možnost, da bi prihajalo do vnaprejšnjega odločanja o ukrepu.

---

^xZaključke in stališča so oblikovali za I. temo K. Bašič, za II. temo A. Šelih, za III. temo M. Čonč, končno redakcijo je pripravila A. Šelih.

1.4. Diagnostika naj bi bila čimbolj kompleksna. Prevladalo je mnenje, da bi morali določiti vsaj minimalne standarde diagnostičnega postopka.

Zaželena je diagnostika v primernem okolju, vendar jo nemalokrat onemogoča primankljaj strokovnjakov v okviru CSD. Vsekakor pa bi bilo pri CSD treba formirati strokovne time.

Pravočasno diagnosticiranje bi končno edino lahko omogočalo tudi selektiven pristop pri oddaji v zavodsko ustanovo.

1.5. Splošnega stališča, ali naj se mladoletnik diagnosticira v ustreznih ustanovi ali s pomočjo komisije za razvrščanje, ni mogoče zavzeti. Vsekakor je, odvisno od posameznega primera, treba uporabljati obe možnosti. Stacionarno diagnosticiranje naj bi uporabili v težjih in zapletenih primerih, ko CSD sam za to nima možnosti ali ko so okoliščine pri mladoletnikih takšne, da te zahtevajo.

Opozoriti je treba, da v Sloveniji ponekod finančno ne zmorejo kriti stroškov komisije za razvrščanje. Ker je to trenutno nerešljivo, naj bi se le uveljavilo tudi timsko diagnosticiranje (soc. delavec, psiholog, pedagog).

Izpostavljeno je bilo tudi vprašanje ustreznosti komisij za razvrščanje (ambulantno) predvsem vprašanje celovitosti strokovnega tima ter tudi sprotnosti dela teh komisij.

Ena izmed skupin je opozorila na problem izvajanja diagnostičnega postopka. V doslednem izvajanju že znanih strokovnih opredelitev vidijo izhod oziroma doseganje kvalitetnejšega dela na tem področju.

Srečujemo se tudi z večsmernostjo diagnostike in z vprašanjem različnih meril, ki jih uporabljajo posamezne institucije.

2. Merila za oddajo v zavod

- 2.1. V velikem številu primerov so šolske ustanove tiste, ki prve opazijo odstopanja v vedenju in kot osnovno simptomatiko za oddajo v zavod nakazujejo že neuspešnost v šoli, izostajanje od pouka, krajše bege itd. Pri obravnavi otroka ali mladolenika v okviru CSD se simptomatika razširi na družino in okolje. Sodišča pa se odločajo predvsem na osnovi teže in pogostosti kaznivega dejanja, na osnovi pogojev vzgoje in prevzgoje v družini ter okolju. ONZ vidijo resno simptomatiko v pogostosti beganja, potepuštva in pogostosti kaznivih dejanj.
- 2.2. Vprašanje pravočasne detekcije se vedno znova pojavlja kot problem, ki v praksi pogosto pogojuje oddajo v zavod. CSD bi morali aktivirati vse službe in ustanove, ki se ukvarjajo z otroki in mladoleniki (šole, zdravstvene službe, dispanzerji, krajevne skupnosti), za pravočasno detekcijo. Le tako lahko računamo, da oddaja v zavod ne bo postala zadnja možnost oziroma zadnja sankcija.
- 2.3. Merila (včasih gre bolj za "motive") za oddajo v zavod so v praksi zelo različna in so pogojena s stališči ustanov, ki obravnavajo mladolenika, in z merili in pogoji okolja, v katerem mladolenik živi. Neusklajeno delo vseh pri obravnavi mladolenikov, in nemalokrat tudi medsebojno nezaupanje, pa lahko prispeva k nenadnim odločitvam brez ustreznih meril ali poznim odločitvam za oddajo v zavodsko ustanovo. Tako delo povzroča včasih tudi ponavljajoče se postopke, kar ima za otroka oziroma mladostenika zelo slabe posledice.
- 2.4. Natančna merila za oddajo v zavod je skoraj nemogoče postaviti. Vsekakor pa lahko kot znana merila opredelimo kriterije, ki jih postavlja kazenski zakon, in kriterije, ki jih postavljajo zavodi.
- Merila zavodov naj bi preprečevala predvsem preveliko heterogenost populacije v zavodu. Če pa bi bilo tako, bi se oblikovala posebna kategorija motenih otrok, ki po teh merilih ne

sodiijo v nobeno od obstoječih zavodskih ustanov.

- 2.5. CSD se merilom zavodov težko prilagajajo, pa tudi ne poznajo jih dovolj. Praviloma so to nenapisana merila. Vsi so si bili edini, da je treba čimprej ponovno opredeliti mrežo zavodov, s čimer se morajo seznaniti vsi dejavniki na področju dela z mladoletniki (centri za socialno delo, sodišča, ONZ itd.). Nujno je treba opredeliti tudi status mladinskih domov (Dom Malči Beličeve, Fram).

Zavodi bi morali pri oblikovanju meril za sprejem upoštevati potrebe v slovenskem prostoru in ta merila spreminjati glede na potrebe.

- 2.6. Prepogosto je razlog za oddajo v zavod neučinkovita ambulantna obravnava mladoletnika, ki jo pogojuje mnogokrat pozna detekcija, neusklajeno in nemalokrat tudi prestižno obnašanje posameznih strokovnih služb in institucij, premajhno sodelovanje z okoljem, v katerem mladoletnik živi, in slabo spremljanje mladoletnika. Obravnavanje na prostosti bi zato moralo postati bolj elastično, timski pristop v ambulantni obravnavi pa bi prav gotovo razrešil nekatere probleme.

Na odločitve za oddajo v zavod vplivajo tudi negativna stališča do zavodov. Ta stališča so pogosto pogojena s predsodki. Le-te je mogoče presekati z aktivnim sodelovanjem med zavodom in drugimi institucijami (CSD, sodišča, društva, ONZ).

3. Razmerja med različnimi službami

- 3.1. Različni postopki pri obravnavanju lahko otroku ali mladoletniku škodijo. Zato je treba razmišljati o enotnih konceptih dela ustanov, ki se ukvarjajo z mladoletniki, in med tretmajem neprestano usklajevati delo. Na regijski ali republiški ravni je treba zagotoviti take redne oblike dela, ki bodo to usklajevanje omogočale (regijski posveti, poseben svetovalni organ v

republiko).

3.2. Udeleženci so poudarili tudi različno naravnost in poslanstvo posameznih služb ter s tem tudi svoja različna pričakovanja, kar pa ne bi smelo predstavljati ovire pri sodelovanju. Dobro poznavanje dela in delokroga posameznih služb ter medsebojno spoštovanje lahko prispevata k izboljššanju sodelovanja.

3.3. Iznešene so bile tudi nekatere kritike in pripombe na račun delovanja posameznih služb. Udeleženci so opozorili na tele pomanjkljivosti v delu posameznih služb:

- premalo preventivnega dela CSD,
- slaba povezava s terenom in zavodskimi ustanovami,
- pomanjkanje dežurne službe v okviru CSD,
- preslabo odpiranje zavodskih ustanov navzven,
- slabše sodelovanje z nekaterimi ustanovami (Center za mentalno zdravljenje - Poljanski nasip),
- neprimerni postopki z otroki in mladoletniki s strani delavcev ONZ in neupoštevanje problema stigmatizacije mladoletnikov ali otrok.

V okviru ONZ bi morali dosledneje in hitreje nadaljevati s specializacijo oziroma usposobljanjem svojih delavcev za delo z otroki in mladoletniki.

Sodelovanje med ONZ in ostalimi ustanovami, službami in institucijami, ki se ukvarjajo z mladoletniki, bi moralo biti tesnejše. Poseben problem predstavlja skupno razreševanje problematike begavcev, tako od doma kot iz zavodov, ter problem deportiranih mladoletnikov.

Udeleženci so ugotovili, da delo sodnikov za mladoletnike v pravosodnem sistemu premalo vrednotijo.

4. Priprava otroka na zavod

Priprava otroka in njegovega okolja za oddajo v zavodsko ustanovo je po mnenju vseh udeležencev izrednega pomena, ustrezna priprava omogoča uspešnejše delo z mladoletniki v zavodski ustanovi in uspešnejšo sanacijo okolja med otrokovim bivanjem v zavodu. Pri tem naj bi vsestransko sodelovale in si prizadevale vse ustanove in institucije, ki pridejo pred oddajo v stik z mladoletnikom.

Pri oddaji mladoletnika v zavod se soočamo tudi z odporom staršev, kajti v tem trenutku, po njihovem mnenju, priznavajo svojo nemoč in poraz. Delo s starši je v tem trenutku izredno pomembno. Odpor je še večji tudi zaradi nepoznavanja zavodov in njihovih programov ter zaradi nezaupanja do zavodov. To naj bi poskušali preprečiti npr. z obiskom mladoletnika in staršev v zavodu pred oddajo, z "dnevom odprtih vrat" zavodov ipd.

Uspešno pripravo otroka, staršev, okolja itd., na zavodsko ustanovo pa v veliki meri onemogočajo "hitre namestitve" otroka v zavod. Priprave naj bi bile zato pravočasne.

Tudi komisije za razvrščanje, ki vedno ne delujejo tako kot od njih pričakujemo in včasih s pritiski na zavod dosežejo oddajo, s takim načinom dela, povzročajo, da mladoletnik ni pripravljen na oddajo.

Zagotoviti je potrebno pravočasno dostavljanje dokumentacije o mladoletniku zavodu, kar bo omogočalo tudi naknadno dopolnitev nepopolne dokumentacije.

5. Mladinsko sprejemališče

Ljubljansko mladinsko sprejemališče, kakršno poznamo, ne ustreza. V trenutnih pogojih pa ni mogoče pričakovati, da bi delovalo drugače. Na problem sprejemališča je treba opozoriti na vseh republiških ravneh in ga predstaviti kot problem posebnega družbenega in-

teresa za vso Slovenijo. Šele z uresničitvijo najosnovnejših finančnih, kadrovskih in prostorskih problemov mladinskega sprejemališča se je mogoče pogovoriti o vsebini njegovega delovanja. Ob tem se je treba truditi za enoten vsebinski koncept sprejemališča v vsej Sloveniji.

Ob tem se mladinsko sprejemališče ne sme spremeniti v predhodno postajo pred oddajo v zavod oziroma po njej, prav tako pa ne sme biti nadomestilo za pripor. Sprožiti je treba tudi ustrezno akcijo za ustanovitev sprejemališča za deportirane in repatriirane v Kopru ter razmišljati o takšnem sprejemališču v Celju.

II. TEMA: Problemi sodelovanja med izvrševanjem zavodskega vzgojnega ukrepa

1. Medsebojno sodelovanje in delovanje služb

1.1. Oblike sodelovanja

Udeleženci posvetovanja so predlagali številne oblike sodelovanja različnih strokovnih služb, npr.: osebni stiki, telefonski stiki, pisni stiki, obiski sodnikov za mladoletnike ter socialnih delavcev v zavodih, skupni posveti predstavnikov vseh služb, timski sestanki med osebjem zavodov in sodelavci centrov za socialno delo; obiski zavodskih delavcev na domovih gojencev. Posebej so poudarili tudi pomen sodelovanja med osebjem vzgojnih zavodov, sodišč in centrov za socialno delo pri oblikovanju individualnih programov za posameznega gojenca in na diagnostičnih konferencah.

V zvezi z različnimi oblikami, pa tudi pogostostjo medsebojnega sodelovanja, so udeleženci menili, da ima zelo velik pomen osebna zavzetost posameznih delavcev; kot objektivne težave pa so omenili kadrovske preobremenjenosti centrov za socialno delo ter prepogoste reorganizacije.

Glede vseh oblik sodelovanja so menili, naj bi bile le-te

formalno določene ter bolj obvezujoče kot doslej.

1.2. Čas sodelovanja

Več skupin je poudarilo, da mora potekati sodelovanje vseh služb neprekinjeno vse leto, tudi med počitnicami. V zvezi s tem so tudi poudarili, naj bi sodniki za mladoletnike obiskali zavode, v katerih so gojenci, ki so jih tja oddali vsaj dvakrat letno.

1.3. Medsebojna razmerja med posameznimi strokovnimi službami

Udeleženci so poudarili, da medsebojno sodelovanje in medsebojno informiranje temeljita na zaupanju. Zato je treba vse službe obravnavati in upoštevati kot enskopravne ter razbiti predsodke ene službe do druge službe. Medtem ko mora biti medsebojno informiranje čimbolj popolno in mora ustrezati resnici, pa morajo posamezni strokovnjaki različnih služb skrbno presoditi, katere podatke lahko brez pridržkov posredujejo tretjim osebam. Medsebojne informacije naj bodo čimbolj uporabne in naj ne bodo filtrirane. Pretok informacij pa naj poteka v vseh smereh: od zavodov do drugih služb, med zavodi in od drugih služb do zavodov.

1.4. Posebne naloge vzgojnih zavodov

Pobudo za medsebojno sodelovanje naj dajejo predvsem zavodi, zlasti ko gre za sodelovanje s sodišči in centri za socialno delo. Udeleženci posvetovanja so se posebej ukvarjali z vprašanjem, sli naj organi za notranje zadeve ovadbo o kaznivem dejanju, ki ga je storil mladoletnik - gojenec zavoda, medtem ko je bil na prostosti, posredujejo tudi zavodu ali ne. Čeprav mnenjs niso bila enotna, je vendarle prevladalo stališče, da je informacija o takšnem kaznivem dejanju (ne glede na to, kakšen je konec postopka), izjemnega pomena za prevzgojni proces mladoletnika in s tem za delo v zavodu.

Udeleženci so poudarili tudi pomen sodelovanja s šolsko svetovalno službo, še zlasti ko gre za šoloobvezne otroke.

1.5. Posebne naloge centrov za socialno delo

Večina skupin je menila, da bi bilo treba zagotoviti neprekinjeno obliko socialne pomoči za mladoletnike, ki se jim mora takoj zagotoviti določeno varstvo. V zvezi s tem so udeleženci omenili različne možnosti, kot npr.: dežurstvo centrov za socialno delo, uporaba mladinskih sprejemališč, pridržanje mladoletnika za nekaj ur v prostorih postaje milice, prerasporeditev delovnega časa delavcev centra za socialno delo.

1.6. Posebne naloge organov za notranje zadeve

Vse skupine so poudarile pomen specializiranih in posebej usposobljenih delavcev ONZ za delo z otroki in mladoletniki. V zvezi z delom organov za notranje zadeve so poudarili potrebo po korektnih postopkih, pri čemer pa je vedno treba izhajati le iz konkretnih primerov. Ena najpomembnejših področij je sodelovanje organov za notranje zadeve s centri za socialno delo. V zvezi s tem so udeleženci menili, da bi bili zaradi boljšega informiranja primerni skupni sestanki delavcev obeh služb, pri čemer bi eni in drugi dobili podrobnejše informacije o tem, kakšno je njihovo delo.

V zvezi z medsebojnimi odnosi so udeleženci poudarili tudi, da morajo biti ti odnosi enakopravni ter ne hierarhično obarvani, sodelovanje organov za notranje zadeve pa naj bo kontinuirano in naj ne obstaja le v sodelovanju ob tiralnicah in begih.

Udeleženci so menili, da bi bilo pravilno opredeliti pravice in pooblastila organov za notranje zadeve v zvezi z de-

lom z otroki in mladoletniki.

1.7. Posebne naloge sodišč

V zvezi z delom sodišč so udeleženci pozdarili, da so postopki na sodišču pogosto dolgotrajni, kar vpliva na uspešnost prevzgojnega procesa in tudi na možnosti izvajanja tega procesa.

1.8. Šolske službe

Udeleženci so poudarili, da bi bilo potrebno pedagoški kader na osnovnih šolah in v srednjem usmerjenem izobraževanju posebej pripraviti za delo z motenimi otroki in mladoletniki.

2. Mladoletniki in starši

2.1. Ko se mladoletnika pripravlja na oddajo v zavod, mu je treba dati resnične in objektivne informacije o zavodu. Pri tem ni mogoče obljubljeni nemogočega, prav tako pa ni dovoljeno groziti z zavodom. Informacija naj bo čimbolj popolna in čimbolj resnična. V času izvrševanja zavodskih ukrepov mora zavod sodelovati s starši; to je posebej težko, če gre za situacijo, ko so stiki mladoletnika s starši pretrgani, ali pa jih mladoletniki zavračajo. V takih primerih je treba iskati druge nadomestne rešitve.

V zvezi s pripravo na odpust so udeleženci posveta menili, da se ta priprava začne že ob sprejemu v zavod in mora potekati kontinuirano ves čas izvrševanja zavodskega ukrepa.

2.2. Izločitev mladoletnika iz zavoda

Takšna izločitev je dopustna le v kriznih situacijah. V sedanjih pogojih se pogosto uporablja tudi pripor, čeprav ni pravnih razlogov zanj. V tehkih primerih bi bilo treba zago-

toviti druge oblike začasne izločitve mladoletnika iz zavoda. Pripor bi naj ostal kot sredstvo za preventivni odvzem prostosti le, če obstaja ponovitvena nevarnost ali če je ogroženo življenje drugih gojencev. Posebej so udeleženci poudarili, da bi bilo treba preučiti možnosti tretmanskega dela v času pripora.

V zvezi z vprašanjem premeščanja gojencev iz zavoda v zavod, so udeleženci menili, da obstajajo te možnosti glede na mrežo zavodov pravzaprav le pri zavodih za osnovnošolsko mladino. Bili pa so mnenja, da je pri vsakem premeščanju, ko gre za oddajo, ki jo je odredilo sodišče, treba najti stik tudi s sodnikom za mladoletnike.

2.3. Priprava odpusta

V zvezi s pripravo odpusta so udeleženci menili, da se leta začne ob sprejemu v zavod. Poudarili so pomen ustanavljanja namestitvenih centrov za to, da bi razrešili problem nastanitve mladoletnikov po odpustu iz zavoda, posebej pa so poudarili tudi težave ob iskanju zaposlitve.

Menili so tudi, da bi bilo treba za odpuščene mladoletnike zagotoviti stanovanjsko enoto z bolj strukturiranim načinom vodenja.

III. TEMA: Problemi sodelovanja ob odpustu in po odpustu mladoletnikov iz zavoda

1. Sodelovanje pri pripravah na odpust

1.1. Načrtovanje odpusta in trajanje zavodskega ukrepa

Priprave na odpust se prično že ob sprejemu v zavod; individualni vzgojni program bi naj vsaj okvirno predvidel tu-

di trajanje zavodske vzgoje in približni čas odpusta. Trajanje zavodske obravnave in odpust naj bi ne bila vezana le na šolanje gojenca, upoštevali naj bi vrsto motenosti in dosežke pri korekciji motenj, pa tudi spremembe in stanje v okolju, kamor bi bil mladostnik odpuščen.

1.2. Sklepanje o odpustu

Fredlog za odpust (ki naj bo pravočasen, najmanj pa 3 mesece pred planiranim odpustom) praviloma poda zavod ob aktivnem sodelovanju socialne službe. Odločanje o odpustu mora biti timsko, pri čemer sodelujejo poleg gojenca delavci zavoda, delavci pristojnega centra za socialno delo, eventualno sodnika (če gre za sodni ukrep), po potrebi pa tudi predstavniki strokovnih služb skupnosti za zaposlovanje in stenovanjske skupnosti.

1.3. Priprava mladostnika in okolja na sprejem

Ker zavodska vzgoja sama po sebi ne navaja na življenje v vsakdanjem okolju, pomeni odpust za mladostnika prehod iz permisivnega v drugačen, manj toleranten in manj razumevajoč svet. Ker se praviloma pojavi največ težav pri mladostnikih tik po odpustu, naj zavod gojenca pripravlja na spremembo, terenska socialna služba pa bi morala (v sodelovanju z ustreznimi dejavniki) poskrbeti za ustrezen sprejem v okolju in za potrebno pomoč in vodenje po odpustu iz zavoda.

1.4. Oblike priprav na odpust in na sprejem v okolju

Centri za socialno delo (v sodelovanju z ustreznimi dejavniki) bi naj opravljali preventivno-vzgojno delo s starši nasploh, še zlasti pa s starši otrok in mladostnikov, ki so v zavodski obravnavi. Zavodi pa lahko (v povezavi s CSD in drugim pogojem se pogovore uporablja tudi pripor, čeprav ni pravnih razlogov sanj. V takih primerih bi bilo treba zago-

drugimi) vključujejo gojence v mladinske klube, jim omogočijo počitniško delo (po možnosti v OZD, kjer naj bi se kasneje zaposlili), udeleževanje na izletih ali letovanjih prek ZFM ipd.

1.5. Vprašanja bivanja in nastanitve

Vprašanje nastanitve je zlasti pri mladostnikih, ki nimajo možnosti vrnitve v domače okolje (majhne možnosti za stanovanje, visoki stanovanjski stroški ob praviloma majhnih dohodkih, vprašljiva sposobnost mladostnika za samostojno življenje ipd.). Alternativne, s tudi vprašljive možnosti so rejniške družine (redka možnost), bivanje s prostovoljcem, nastanitev v internat (večja zahtevnost do mladostnika, kot v družini, možnost stigmatizacije). Nujno bi bilo pri tem večje angažiranje stanovanjske skupnosti; predlagana je tudi ustrezna možnost razdelitve večje stanovanjske enote, če se mladostnik vrača domov in je pričakovati probleme zaradi skupnega bivanja s starši. Če se mladostnik ne vrača v domači kraj, je nujno sodelovanje socialnih služb prejšnjega in novega kraja bivanja.

1.6. Sodelovanje z organi za notranje zadeve

Realna je misel, da se mladostnik po odpustu kmalu sreča z organi za notranje zadeve (še zlasti, če je bil pri njih že obravnavan); s to možnostjo je treba gojence seznaniti in jih na njo pripraviti. Zavodi naj ne bi sistematično obveščali organov za notranje zadeve o odpustu mladostnikov, tudi OZN naj ne bi izvajali posebnega "policijskega nadzorstva" nad odpuščenimi gojenci zavodov. Če pa bi v posameznem primeru to utegnilo koristiti mladostniku, naj bi se socialna služba individualno povezala z vodjem varnostnega okoliša in ga obvestila o odpustu mladostnika.

2. Problemi zaposlovanja

2.1. Zastreni pogoji zaposlovanja - širši družbeni problem

Enotna je ugotovitev o vse bolj zastrenih pogojih za zaposlitev, še zlasti za odpuščene mladostnike iz zavodov. Poleg objektivnih težav pri zaposlovanju se pojavljajo še dodatni problemi, ki jih povzročajo mladostniki sami z opuščanjem ali pogostim menjavanjem zaposlitev. Socialna služba ne more in naj tudi ne bi sama reševala vprašanj zaposlitve odpuščenih mladostnikov; pri teh prizadevanjih bi naj sodelovali delavci zavodov, na splošnejši ravni pa tudi ostali družbeni dejavniki - strokovne službe skupnosti za zaposlovanje, kadrovske službe, družbenopolitične organizacije ipd.

2.2. Sodelovanje z organizacijami združenega dela

Ker so odpuščeni gojenci dejansko "rizična skupina" delavcev, je nujna tesna povezava s kadrovsko službo OZD, kjer so zaposleni. Ob zaposlitvi je potrebno to službo seznaniti z dejstvom, da je mladostnik odpuščen iz zavoda, pri čemer je treba z vso odgovornostjo upoštevati mladostnikove interese in koristi.

2.3. Povezava z mladostnikovimi sodelavci

Osební stik in odnos med mladostnikom in relevantnimi sodelavci (npr. mojstrom ali šefom) je velikega, lahko tudi terapevtskega pomena. Zato je povezava s takimi osebami za strokovno službo (zlasti socialno) nujna. Taki mladostnikovi sodelavci so lahko tudi v vlogi "svetovalca" v smislu predpisov o izvrševanju kazenskih sankcij ali v vlogi prostovoljnega sodelavca pri pozavodski obravnavi mladostnika.

3. Alternativne in dopolnilne oblike zavodske vzgoje

3.1. Podpora obstoječim oblikam in iskanju novosti

Udeleženci seminarja soglasno izražajo naklonjenost in podporo že uvedenim dopolnilnim oblikam zavodskega tretmaja ("eksterna" skupina pri VZ Slivnica, stanovanjska skupina VZ Logatec, nove oblike dela v FMD, delo nepoklicnih prostovoljnih sodelavcev) in podpirajo prizadevanja za iskanje in uveljavljanje dopolnilnih ter alternativnih oblik dela z otroki in mladostniki. Pri tem pa opozarjajo tudi na premišljenost pri poseganju po novostih, še zlasti pa na potrebo po bolj koordiniranih akcijah in usklajenosti v naši republiki.

3.2. Družbena organiziranost in preventivna naravnost

Posebne pomena pri obravnavanju odklonilnega vedenja mladih je organizirana, koordinirana in preventivno usmerjena družbena akcija vseh zainteresiranih družbenih subjektov; primer takega povezovanja je v Celju, kjer družbenopolitične organizacije (zlasti SZDL in ZSMS), strokovne službe in institucije ter društva in organizacije usklajeno delujejo na področju dela z mladino nasploh, še posebej pa pri obravnavanju odklonskega vedenja. Takšna akcija daje možnost jasne opredelitve vlog in nalog udeleženi subjektov, učinki (ki so sicer izraženi šele po daljšem času takega sodelovanja) pa so vidni tudi pri konkretnem, neposrednem delu.

3.3. Uveljavljanje prostovoljnega dela

V Sloveniji se vse bolj uveljavlja in širi nepoklicno prostovoljno delo pri oblikovanju odklonskega vedenja mladih, pojavlja pa se tudi v zavodski vzgoji. Načelno je izražena podpora tudi prostovoljnemu gibanju, ki bi mu bilo treba dati večje družbeno priznanje, med drugim tudi z uzakonitvijo

(npr. v zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij) teh oblik dela.

3.4. Pomisleki in opozorila ob prostovoljnem delu

Kljub načelni podpori in sprejemanju nepoklicnega prostovoljnega dela so udeleženci ob tem izrazili tudi vrsto pomislekov in opozoril: sodelovanje prostovoljcev pri obravnavanju zavodske populacije je načelno vprašljivo, saj gre praviloma za huje motene otroke in mladostnike, kar ni najbolj združljivo z načeli prostovoljnega dela; akcije s sodelovanjem prostovoljcev naj bi bile organizirane, po možnosti tudi bolj povezane (ob tem se poraja pomislek o spontanosti, entuziazmu, "prostovoljnosti", kar je lahko okrnjeno ob trdnejši organiziranosti oz. institucinalizaciji); možnosti za prostovoljno delo so po različnih krajih zelo različne (sedaj predvsem v obeh univerzitetnih središčih); pri prostovoljnem delu naj ne bi (kot doslej) angažirali le študentov, temveč tudi druge občane; pričakovanja glede prostovoljnega dela so različna, odvisno tudi od različnih metod dela pri tem, vendar pa teh prizadevanj ni mogoče (in tudi ni treba) uniformirati; izrečenih je bilo še več misli in ugotovitev, sicer znanih iz teorije in prakse prostovoljnega dela.

3.5. Vprašanja "podaljšanega tretmaja"

V praksi se sicer redko, a v različnih oblikah, pojavlja potreba po t.i. podaljšanem tretmaju (potreba, da zavod na določeni način spremlja odpuščenega gojenca). Te oblike so zaželene in sprejemljive v individualnih primerih kot postopni prehod iz zavoda v "prostost" in pomoč, ki jo nudi tisti, od katerega jo mladostnik (zaradi navezanosti) sprejema. O "podaljšanem tretmaju" naj bi skupno odločali gojenec, zavod, socialna služba, sodišče (če je udeleženo), po potrebi pa še kdo.

Kot posebna oblika podaljšanega tretmaja in določena metoda dela se v praksi pojavlja t.i. "pogojni odpust" iz zavoda (odpust gojenca in namestitev zunaj zavoda, npr. zaradi šolanja ali česa podobnega, še pred formalno ustavitvijo zavodskega ukrepa). Ta metoda dela je v individualnih, dobro pretehtanih primerih, koristna in uresničljiva po dogovoru prizadetih, dopustna pa je tudi po pozitivnem pravu, v okviru določb o spremembi izrečenega vzgojnega ukrepa.

4. Spremljanje mladostnika po odpustu, zbiranje in dajanje tovrstnih informacij

4.1. Potreba po spremljanju in informacijah

Mnenju, da so podatki o mladostnikovem ali otrokovem vedenju po odpustu iz zavoda koristni ter potrebni predvsem zavodom in tudi drugim strokovnim službam (zaradi preverjanja uspešnosti dela oziroma obravnave), stoji nasproti načelna dilema, ali sploh kdo potrebuje take informacije in komu naj bi služile. Nevarnosti za mladoletnike ob zbiranju takih podatkov nikakor niso zanemarljive, učinek informacij, zbranih po neenotnem sistemu, pa je vprašljiv. Pri zbiranju, obdelovanju in uporabi podatkov o zavodsko obravnavanih in kasneje spremljanih mladoletnikih je potrebno dosledno upoštevati zakonitost in načelo varovanja mladoletnikovih koristi in interesov.

4.2. Kdo naj zbira podatke

Zavodi sami naj bi (ali pa s pomočjo socialne službe), nekateri to že počno, občasno spremljali svoje gojence (posamične katamnestične študije); obsežnejše in redno spremljanje po odpustu pa, razen nevarnosti za mladoletnike, lahko dodatno obremeni strokovne delavce.

Organi za notranje zadeve naj ne bi nikakor sistematično spremljali odpuščenih gojencev zavodov.

OPERATIVNI PREDLOGI

1. V republiki naj bi ustanovili organ (telo), ki bi usklajeval strokovno in upravno problematiko zavodske vzgoje in vprašanja sodelovanja služb in različnih upravnih področij.
2. Ponovno naj se izdelajo merila za diferenciacijo zavodov. S tem naj se nato seznanijo vse prizadete institucije v SRS.
3. Pri pristojnih institucijah je treba takoj sprožiti ustrezno akcijo za razreševanje problema Mladinskega sprejemališča v Ljubljani ter podpreti zamisel o sprejemališču za deportirane in repatriirane otroke in mladoletnike v Kopru in o organizaciji mladinskega sprejemališča v Celju.
4. Zavodi naj zaradi večjega odpiranja organizirajo "dneve odprtih vrat".
5. Vzgojni zavod Logatec naj pripravi analizo in informacijo o delovanju stanovanjske skupine v Ljubljani ter s tem seznanijo strokovno javnost.
6. Predlog ene izmed skupin, da se pripravi pisna informacija o vsakem zavodu posebej, so udeleženci na posvetovanju soglasno sprejeli. Menili so, da bi pobudo za takšno delo lahko prevzela študijska skupina sekcij za MVO Društva defektologov Slovenije.
7. Udeleženci posveta so med drugim podprli tudi stališča referata o finančnem položaju zavodov ter poudarili, da leta ne sme biti odvisen od števila gojencev, ker lahko takšen način financiranja ob zmanjševanju števila gojencev pripelje do zelo negativnih posledic v zvezi s strokovnim delom zavodov in v zvezi z zagotavljanjem ustreznega obravnavanja mladoletnikov.

8. RSNZ SRS je treba seznaniti z nujnostjo strokovnejšega dela v postopkih za mladoletnike in z nujnostjo specializacije njihovih delavcev za to področje dela.
9. Ena od strokovnih služb (npr. socialna služba) naj bi kompleksno zbirala informacije o problematiki mladih z odklonskim vedenjem; podatke naj bi uporabili koordinacijski odbori (v občinah, regiji ipd.) za širšo družbeno akcijo in strokovno reševanje.
10. V okviru centrov za socialno delo je treba uvesti dežurne službe.
11. Uveljavi naj se enotna dokumentacija za oddajo mladoletnikov v zavodske ustanove.
12. Organizirali naj bi seminar, na katerem bi sodelovali tudi nepoklicni prostovoljni sodelavci.
13. Zaključki posvetovanja naj se objavijo in predstavijo strokovni javnosti.

SEMINAR: SVETOVANJE V OKVIRU POGOJNE OBSODBE IN POSTPENALNE POMOČI

Višja šola za socialne delavce je v februarju in aprilu 1984 priredila seminar z naslovom "Svetovanje v okviru pogojne obsodbe in postpenalne pomoči". Seminar je bil namenjen socialnim delavcem in drugim strokovnjakom, ki se pri svojem delu srečujejo s problemi obsojencev in njihovih družin. Zanimanje za seminar je bilo veliko, udeležilo se ga je 124 oseb iz različnih institucij: centrov za socialno delo, OZD, KPZ in drugih.

Oba seminarja sta trajala po tri dni. Organizirana sta bila tako, da sta bila prva dva dopoldneva namenjena predavanjem in kratkim razpravam o njih, popoldne pa je potekalo delo v skupinah, namenjeno razvoju teme in skupinski dinamiki. Zadnji dan dopoldne je bila na programu skupna razprava, poročila skupin in sklepi.

Namen seminarja je bil prispevati k uveljavljanju pristopov in vsebine dela z obsojenimi ljudmi, ki ju določa zakon o izvrševanju kazenskih sankcij. S tem zakonom so se naloge socialnega dela na področju pomoči obsojenim osebam povečale in postale vsebinsko zahtevnejše, hkrati z zahtevami po sodelovanju različnih dejavnikov. Čeprav je govora o postpenalni pomoči, to je pomoči po prestani kazni, je pomembno, da se centri za socialno delo oz. druge institucije s področja socialnega varstva čim prej, že pred izrekom kazni, vključijo v prizadevanja za resocializacijo obsojenca.

Na seminarju je bilo obravnavano svetovanje v okviru postpenalne pomoči in ob pogojni obsodbi. Pri obeh oblikah svetovanja gre načeloma za istovrstno problematiko, vendar z nekaterimi bistvenimi razlikami. Čeprav je izrekanje pogojne obsodbe z varstvenim nadzorom razmeroma redko, je bilo tej sankciji na seminarju namenjene precej pozornosti. Pričakovati bi namreč bilo, da se bo ta nerepresivna in tretmanska kazenska sankcija bolj uveljavila.

Uvodni referat z naslovom "Kriminalno-politična in kazensko-pravna izhodišča za delo svetovalcev pri pogojni obsodbi in v okviru postpenalne pomoči" je imel prof. dr. Ljubo Bavcon. S polemičnim prikazom razvoja našega kazenskega prava v okviru družbenih sprememb je osvetlil pomen, težavnost in odgovornost dejavnosti svetovalcev.

Referati, ki so sledili, so obravnavali zlasti različna metodološka vprašanja postpenalnega svetovanja, osebnost obsojencev in njihov položaj med prestajanjem zaporne kazni in po njej. Vsebina seminarja je v grobem razvidna iz naslovov referatov, in sicer: Vsebina in metode dela CSD kot izvajalcev različnih oblik postpenalne pomoči obsojenim osebam (Franci Dolenc), Pomen in vloga svetovalca pri postpenalni obravnavi in pogojni obsodbi (Dess Orel), Rehabilitacija in svetovanje (Tone Brejč), Komunikacije v procesu individualnega in skupinskega dela (Bernard Stritih), Socioterapevtska orientacija KPD (Polona Matjan in Jožica Šut), Vključevanje obsojenih ljudi v življenjsko in delovno okolje (Vida Milošević), Vpliv prestajanja kazni na proces spreminjanja osebnosti (dr. Vinko Skalar), Disocialne osebe iz zaporov in njih obravnavanje (dr. Miloš Kobal), Stališča in pričakovanja ljudi na prestajanju kazni do stvarnih in osebnih oblik pomoči (dr. Franci Brinc), Socialna varnost oseb na prestajanju zaporne kazni in njihovih družin (dr. Andreja Kavar-Vidmar).

Razprava v skupinah je bila zelo bogata. Segala je od opozoril na odprta vprašanja in dileme, prek posredovanja lastnih izkušenj do predlogov za zakonodajne spremembe.

Gradivo s seminarja bo objavljeno v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo.

Andreja Kavar Vidmar

KNJIŽNA OCENA

NOVA SLOVENSKA REVIJA: PENOLOŠKI BILTEN

V letu 1983 se je v slovenskem prostoru pojavila nova revija Penološki bilten. Prva zamisel o ustanovitvi posebnega strokovnega glasila za penološko področje se je porodila že pred leti, ko so vodje enot pooblaščenih uradnih oseb v kazenskih popravilnih zavodih in prevzgojnem domu ugotovili potrebo po objavi varnostnih in drugih tehničnih vprašanj izvrševanja kazenskih sankcij. Glede na takšna spoznanja in sprejete družbene usmeritve ter zlasti glede na praktične potrebe najširšega kroga penoloških delavcev SR Slovenije so predsedstvo Slovenskega penološkega društva ter upravniki kazenskih popravilnih zavodov in prevzgojnega doma sprejeli odločitev, da se ustanovi posebno strokovno glasilo Slovenskega penološkega društva z nazivom PENOLOŠKI BILTEN:

V Jugoslaviji že izhaja revija PENOLOGIJA, ki jo izdaja Zveza združenj za penologijo Jugoslavije v Beogradu. Ta revija sorazmerno dobro opravlja svojo nalogo izobraževanja penoloških delavcev, vendar je za slovenske penološke delavce nekoliko odmaknjena, ne nazadnje tudi zaradi jezika, pa tudi slovenska penološka praksa je v njej predstavljena le v zelo majhnem obsegu. V zadnjih nekaj letih pa je ta revija zašla v skoraj nepremagljive finančne težave (zadnja številka (št.1) iz leta 1980 je izšla marca 1983) in njeno nadaljnje izhajanje je negotovo. Tako se je z ustanovitvijo PENOLOŠKEGA BILTENA uresničila dolgoletna želja slovenskih penoloških delavcev, da bi imeli svoje strokovno glasilo. Penološki bilten je prilagojen njihovim praktičnim potrebam, teoretičnim zahtevam in družbenim hotenjem.

Revija izhaja trikrat letno. Za leto 1983 je bila naročnina za delovne in druge organizacije 200,00 din, za posameznike 100,00 din ter za dijake in študente 80,00 din. Naročnina se plača na žiro račun Slovenskega penološkega društva v Ljubljani, št. 50100-678-45949. V letu 1983 je revija izhajala v 300 izvodih.

V prvem letu so izšle tri številke revije. V 1. številki je poleg uvodnih besed glavnega in odgovornega urednika (tov. Branko Gartner) objavljeno celotno gradivo (185 strani) s posvetovanja slovenskih penoloških delavcev (Rogaška Slatina november 1982) o vlogi in položaju gospodarskih enot kazenskih poboljševalnih zavodov in prevzgojnega doma v procesu resocializacije in v sistem združenega dela. Na posvetovanju so bila obravnavana vprašanja v zvezi s prevzgojnim namenom dela obsojenih oseb, usmerjenim izobraževanjem v gospodarskih enotah s posebnim ozirom na mladoletnike in mlajše polnoletne obsojence, organizacijo gospodarskih enot in njihovim vključevanjem v sistem združenega dela, vlogo in položajem delavcev gospodarskih enot v kazenskih poboljševalnih zavodih, usposabljanjem obsojencev za delo v kazenskih poboljševalnih zavodih in v prevzgojnem domu ter vprašanja v zvezi s položajem obsojenih oseb v proizvodnem procesu gospodarskih enot v kazenskih poboljševalnih zavodih in v prevzgojnem domu. Poleg referatov je objavljena še plenarna razprava, na koncu pa so podani ugotovitve, stališča, predlogi in zaključki v zvezi z obravnavano temo.

Uvodnik v 2. številki (napisal ga je Ciril Rom) je posvečen dnevni službi za izvrševanje kazenskih sankcij 27. septembra. V tej številki so tudi prispevki slovenskih penoloških delavcev z zveznega penološkega posvetovanja, o razvoju odprtih in polodprtih kazenskih zavodov v Jugoslaviji. (Teslić pri Doboju oktober 1982).

V 3. številki se uredniški odbor in Slovensko penološko društvo najprej spominjata umrlega tovariša Cirila Kavška, ki se je pridružil slovenski penološki praksi leta 1978 in v njej tudi aktivno sodeloval, ko je prevzel dela in naloge šefa odseka za prevzgojo oz. za proučevanje osebnosti obsojencev v Kazenskem poboljševalnem domu Dob pri Mirni in nadaljeval z delom od 1.9.1982 kot upravnik Dekliškega vzgajališča v

Višnji gori. Sledijo strokovni prispevki Franca Mlinariča o socioterapevtski orientaciji kot možnosti nadaljnjega razvoja slovenskih kazenskih poboljševalnih zavodov in prevzgojnega doma, Franca Dobovičnika o vlogi družbene samozaščite v krajevni skupnosti in možnih žrtvah pri odstranjevanju premoženjskih preddeliktnih situacij., Dese Orel o postopni obravnavi v SR Sloveniji, Branka Gartnerja o stanju in razvojnih usmeritvah na področju izvrševanja kazni mladletniškega zapora ter Franje Jazbinšek o spremljanju obsojencev po izteku kazni. Na koncu pa Ciril Rom poroča o ustanovitvi in delu družbenega sveta za upravno področje izvrševanja kazenskih sankcij.

Če novo slovensko strokovno revijo PENOLOŠKI BILTEN ocenjujemo s strokovno teoretičnega in praktičnega vidika, potem je očitno, da je že v prvem letu svojega obstoja dosegla dokaj visoko strokovno raven in da so z njo slovenski penološki delavci dobili kar dobro penološko revijo. Morda je pomanjkljivost revije v tem, da je v njej še premalo čisto praktičnih prispevkov, ki bi opisali delo v kazenskih zavodih in v prevzgojnem domu. Tako bi se lahko razvila tudi razprava o smotrnosti in učinkovitosti posameznih uporabljenih metod v delu z obsojenci. Vse načrtovane "rubrike" še niso prav zaživele, vendar si uredniški odbor prizadeva, da bi jih "oživel" in tako izpolnil svoje načrte pri urejanju revije.

Vsebinska in količinska bogatost revije kaže na to, da je bila odločitev o ustanovitvi nove revije pravilna in da slovenski penološki delavci tako revijo potrebujejo.

Kot je iz prikazane vsebine prvega lastnika revije razvidno, posega revija s svojo vsebino tudi na področje socialnega dela. Slovenski penološki delavci si prizadevajo, da bi izvrševanje kazenskih sankcij postalo skrb širše družbene skupnosti,

Plača se 2000 točk za vsako leto. V letu 1983 je revija izhajala v 300 izvodih.

organov in organizacij, saj je le ob takim sodelovanju mogoče pričakovati rezultate, ki jih želimo doseči s kriminalno politiko. Organi socialnega skrbstva so v tem sodelovanju lahko največja opora za popolno družbeno resocializacijo in rehabilitacijo obsojencev. Zato bo nova revija lahko dosegla svoj namen tedaj, če jo bodo brali tudi socialni delavci in se tako spoznavali z dogajanjem na tem področju in če se bodo tudi sami po svojih močeh aktivno vključevali v družbeni proces izvrševanja kazenskih sankcij in sicer ne glede na to, na kakšnem družbenem področju delajo. Zato vsem delavcem v socialnem skrbstvu in socialnem varstvu priporočamo revijo, ki jim bo pomagala pri spoznavanju in reševanju družbenih problemov in pri vsakdanjem delu z ljudmi.

Franci Brinc

IZ TUJIH REVIJ

STARŠA SKUPAJ SKRBITA ZA OTROKA TUDI PO RAZVEZI

Barbara Rothberg: Joint Custody: Parental Problems and Satisfactions,

Family Process 22 1983, št. 1, str. 43-52.

V članku so objavljeni rezultati študije 30 parov, ki so se dogovorili, da bodo po razvezi zakonske zveze prevzeli skupno skrb in odgovornost za otroke na vseh področjih njihovega življenja. V raziskavi so bili zajeti pari, ki imajo vsaj enega otroka pod 8 letom starosti, otroci te starosti namreč potrebujejo stalno prisotnost roditeljev, in ti pari so tako skrbeli za otroke od 1 do 7 let. Vsi anketiranci iz te študije so izhajali iz višjega srednjega razreda z dokaj dobrimi dohodki in izobrazbo. 27 % izmed njih je profesorjev na kolidžih, kar pomeni dokaj visoko delovno fleksibilnost.

Na vprašanja, zakaj so se odločili za skupno skrb za otroke, je 57 % žensk odgovorilo, da na željo očeta, 43 % pa na željo obeh. Najbrž se tu odraža prizadetost očetov, saj so otroci po razvezi običajno dodeljeni materi. V času ankete je 37 % anketirancev imelo nove partnerje. Na vprašanje, ali jim je bila skupna skrb za otroke v pomoč ali ovira pri iskanju novih partnerjev, jih je 63 % odgovorilo, da v pomoč, saj so imeli več prostega časa, ker niso imeli otrok ves čas pri sebi. 57 % parov je odgovorilo, da je najbolj pozitivna stran skupne skrbi ta, da otrokom ostaneta oba roditelja, predvsem pa "pravi" in ne le "nedeljski" oče. Na vprašanje, ali bi takšen dogovor priporočali parom, ki se ločujejo, je 80 % odgovorilo pritrdilno, vendar s pripombo: če sta bivša zakonca zmožna takšnega dogovora.

Na vprašanje, kdo od staršev nosi več odgovornosti za otroke, je večina odgovorila, da je odgovornost enakomerno porazdeljena. Vseeno pa se matere več ukvarjajo z otroki, kadar so bolni, pa tudi nakupujejo z njimi, očetje pa jih bolj pogosto peljejo k zdravniku in zobozdravniku. Medtem ko je večina odgovorila, da pri raznih odločitvah hitro najdejo skupni jezik, jih je kar 73 % odgovorilo, da obstajajo sporna področja. Največ težav je pri dogovarjanju, kdaj bo otrok pri enem ali drugem roditelju, eden od staršev se vede preveč zaščitniško, roditelji različno vrednotijo denar, čistočo, spolnost otrok in privatno šolanje. Večina staršev (93 %) je dogovorila, da so zadovoljni s porazdelitvijo časa, ki ga otrok preživi pri enem ali drugem, in so tudi pripravljeni na večjo fleksibilnost. Glede počitnic se nekateri pari sproti dogovarjajo, drugi pa so vnaprej zmenjeni. Največ težav predstavljajo razni prazniki (rojstni dnevi, nova leta, cerkveni prazniki itd.) Nekateri so se dogovorili, da določene praznike otroci praznujejo pri enem roditelju, druge pri drugem, ali eno leto pri enem, drugo pri drugem, ali celo tako, da isti praznik pri obeh. Anketirance so tudi vprašali, kakšni so njihovi odnosi z nekdanjim partnerjem. 43 % je odgovorilo "prijateljski ali dobri", 10 % "sovražni in negativni", 47 % pa "poslovni, znosni". Ena tretjina ima celo ključ stanovanja drugega partnerja, če bi otroci kaj rabili ali kaj pozabili v stanovanju drugega partnerja, ko ga ni doma. Večina anketirancev meni, da je geografska bližina bivših zakoncev nujna pri dogovoru za skupno skrb za otroke. Nekateri se zaradi tega niso odselili v drug kraj in čakajo, da otroci odrastejo.

Na vprašanje, kako pomembna je zanje starševska vloga, čeprav "deljena", je velika večina odgovorila, da je zelo pomembna. Vlogo staršev občutijo tudi takrat, ko je otrok pri drugem partnerju. Odgovori na vprašanja o vplivu skupne skrbi za otroke po razvezi na poklicno kariero so bili zelo različni

predvsem glede na spol. Mnogi moški, ki se prej niso veliko posvečali otrokom, so predvsem v začetnem obdobju naleteli na veliko težav. Eden je celo odgovoril, da se je moral odpovedati karieri in napredovanju. 10 % žensk je odgovorilo, da se sedaj lahko bolj posvečajo poklicni karieri, ker imajo več prostega časa. V veliki večini pa so odgovori tesno povezani z porazdelitvijo vlog v družini pred razvezo. Skupna skrb za otroke po razvezi vsekakor pomeni ukinitvev tradicionalnih vlog v družini, saj mora vsak od staršev, takrat ko je z otrokom prevzeti vso odgovornost zanj. Razvezani zakonci so tudi odgovorili, da je bilo obdobje po razvezi veliko lažje za vse, saj vezi niso bile za nikogar nasilno pretrgane. Pri finančnih zadevah so razvezani zakonci naleteli na veliko težav, ki so jih zelo različno razrešili. Glavna težava je v tem, da moški običajno več zaslužijo kot ženske. V 50 % primerov očetje plačujejo preživnino, ki jo bodisi zvišujejo, če se njihovi dohodki zvišujejo, ali znižujejo, če mati sčasoma več zasluži. Druga polovica pa rešuje finančne zadeve zelo različno: nekateri sproti delijo izdatke glede na dohodek, nekateri očetje plačujejo še dodatno zdravstvene usluge, šolanje itd.

Rezultati ankete so pokazali še mnoge zanimivosti: odgovornost za otroke je sedaj bolj pravično porazdeljena kot pred razvezo, pojavljajo se problemi ljubosumja do otrok, ko npr. eden meni, da ga drugi preveč razvaja in podkupa z igračami itd.

Deljena skrb za otroke po razvezi je lahko zelo zapleten dogovor za starše in otroke, toda kljub temu rezultati kažejo, da lahko dobro deluje. Kljub mnogim problemom in težavam so jo razvezani zakonci v glavnem pozitivno ocenili.

O POJMU DRUŽINSKIH MEJA

Beatrice WOOD & Moshe TALMON: Family Boundaries in Transition: A Search for Alternatives

Family Process 22 1983, št. 3, str. 347-357.

Avtorja članka poskušata osvetliti koncept družinskih meja (Munichin) ter dopolniti osnovno definicijo s koncepti socialnih sistemov, ki so bolj nevtralni v odnosu na patologijo. Strukturalna družinska terapija in teorija se osredotoča na strukturo družine zato, da lahko oceni delovanje družine in načrtuje strategijo obravnave. Družinska struktura je definirana kot "neviden sklop funkcionalnih zahtev, ki urejajo vzorce medosebne delovanja družinskih članov". Družinski sistem je razdeljen v podsisteme, ki jih sestavljajo posamezni člani družine, dvojice (mož-žena, mati-otrok) ali več članov (otroci, starši) Izraz "meje" pomeni pravila podsystemov, ki določajo, kdo kje in kdaj sodeluje.

Koncept meja je opredeljen z dveh vidikov: fizični pomen meja področja vključuje področje "bližine", logični pa koncept vloge oz. "generacijske hierarhije". Meje bližine se odražajo na šestih področjih, ki si jih lahko družinski člani delijo ali ki se lahko pokrivajo: 1. Časovni stik - količina in način preživetega časa skupaj, 2. Osební prostor - prostor, ki obkriža in vključuje telo, telesna bližina družinskih članov, ki je običajno ne dovoljujemo drugim, 3. Čustveni prostor - kvaliteta in kvantiteta čustev med člani sta močni determinanti družinskih vezi, 4. Prostor za informacije - niz dejstev o posamezniku: njegove misli, čustva, mnenja, biografski podatki in vedenje, 5. Prostor za pogovor - zasebni pogovori med nekaterimi družinskimi člani, 6. Prostor za odločitve - družine se razlikujejo po tem, kako sprejemajo odločitve: posamezni člani, podsistemi ali celotna družina skupaj.

"Generacijska hierarhija" je lahko opredeljena kot sklop vedenjskih vzorcev, ki veljajo za starše (v primerjavi s sklopom vzorcev, veljavnih za otroke) in na osnovi katerih naj bi starši skrbeli za svoje otroke. Ko otroci prevzamejo vlogo staršev svojih staršev, je generacijska hierarhija "postavljena na glavo". Ko starši delujejo kot vrstniki svojih otrok ali ko navzkrižne generacijske zveze med starši in otroki obstajajo in če so te zveze uperjene zoper enega od staršev (koalicija), se generacijska hierarhija podre. Ko se ti vzorci pojavljajo v ekstremnih oblikah, družina odstopa od družbeno veljavnih norm.

V drugem delu članka je podan prikaz procesa reorganizacije meja v družinah v prehodnih obdobjih. Družina je v prehodnem obdobju takrat, ko vstopi v sistem novi član ali ko nek član družine odide iz njega. Včasih so prehodna obdobja v družini le simbolična in odražajo prehod v naslednjo fazo življenjskega cilja brez hujših sprememb; včasih pa pomenijo fizično spremembo družinske strukture (rojstvo otroka, odhod otroka na šolanje v drug kraj). Prehodna obdobja lahko pomenijo popolno ločitev enega od družinskih članov (smrt) ali delno (razveza). Prehodna obdobja v družini so pogosto stresna za celotni sistem. Študije so pokazale, da sta najbolj stresna dogodka v družini smrt enega od članov ali razveza zakoncev. Takšni stresni dogodki prisilijo družino, da spremeni vzorce medosebnega delovanja in se prilagodi novim okoliščinam. Včasih družina odgovori na stresne dogodke tako, da se krčevito oprijema starih vlog, ki ne dopuščajo sprememb v sistemu. V prvem primeru so dane možnosti za rast družine; v drugem pa možnosti za razvoj patoloških pojavov v družinskem sistemu. Preoblikovanje meja ali reorganizacija bližine in hierarhije je odločilen del procesa prilagoditve na stresne dogodke v prehodnih obdobjih.

Družina se mora prilagajati na spremembe, ko družinski člani prehajajo skozi razvojna obdobja družinskega cikla. Meje (ali "pravila" bližine in hierarhije) morajo biti dovolj jasne, da zaščitijo področje posameznikov in družinskega pod-sistema, pa tudi dovolj fleksibilne, da omogočijo spremembo in rast. Bližina in hierarhična struktura, ki ohranja mater tesno povezano z otrokom se mora spremeniti. Tako omogoči ločitev, ko otrok odraste.

Pomembno je torej, da razlikujemo med prehodnimi težavami družine ali težavami, ki vodijo k patološkim pojavom v družini, ali da vemo, kdaj se hierarhija lahko ponovno vzpostavi in kdaj pomeni pretirana bližina prilagajanje družine in kdaj disfunkcijo družine. Razvezana ali enostazševska družina lahko prav dobro deluje z neobičajnimi vzorci bližine in hierarhije. Mora pa ohranjati ravnovesje med potrebami družine in razvojnimi potrebami otrok. V družinah z otroki adolescenti pogosto opažajo otroke, ki "hitreje odrasčajo". Ti otroci se začasno zaposlijo, da si družina finančno opomore, skrbijo za mlajše brate in sestre itd. Čeprav ti otroci prevzemajo vlogo staršev, je sprememba v sistemu običajno le prehodna, če je otrok zmožen razvijati značilne stike z vrstniki in se individualizirati starosti primerno.

Pomembno je torej, da družina vzpostavi jasno generacijsko črto. Čeprav so starši podskupina v družini kot celoti, se njihova vloga razlikuje z njihovo generacijo. Ko so meje jasne, je lahko "igranje" vlog primerno in razburljivo in ne vodi v patološke pojave.

SISTEMSKI MODELI DRUŽINSKE TERAPIJE

Carlos E. Sluzki: Process, Structure and World Views: Toward an Integrated View of Systemic Models in Family Therapy,

Family Process 22 .1983, št. 4, str. 469-476.

V članku so prikazani trije modeli sistemske družinske terapije:

procesno usmerjeni model, strukturni model in model videnja sveta.

Procesno usmerjeni model

Model, ki poudarja proces, trdi, da so simptomi, konflikti in problemi, t.j. vedenjski vzorci, ponavljajoče se narave in ljudi obremenjujejo ali so za njih nezdravi, zasidrani v ponavljajočih se medosebnih vzorcih oz. so delčki interakcijskih zaporednih dogodkov, ki težijo k ohranjanju. Ti zaporedni dogodki so sestavljeni iz simptomatičnih vedenjskih vzorcev kot tudi iz vedenjskih vzorcev, ki jih udeleženci definitivno opredeljujejo kot nesimptomatične. Te vzorce - to raznolikost prisil, ki dramatično povečujejo možnosti, da se bo določen vedenjski dogodek pojavil - opazovalci, ko jih odkrijejo, imenujejo družinska pravila. Vsaka družina deluje na osnovi mnogih napovedljivih dogodkov, pravil, ki seveda niso vsa simptomatična. Ta pravila pomenijo nek naravni simbol pripadnosti. Terapije, zasnove na tem modelu, se osredotočajo na tiste ponavljajoče se vzorce, ki vsebujejo simptomatične ali problematične vedenjske vzorce. Strategije, ki hočejo razbiti te specifične vzorce, so zamišljene in se izvajajo tako, da simptome predpišejo in ali predpišejo ali prepovedo nesimptomatične vedenjske vzorce, ki pripadajo določeni sekvenci. Razbitje "potrebne" značilnosti določene sekvence osvobaja simptomatične ali nesimptomatične vedenjske vzorce, ki so bili ujeti v krožnico "igre brez konca". Simptomi izginejo in družina ponovno osvoji niz alternativ, ki so

bile izgubljene, ko je določen vzorec prevladal. Z vidika opazovalca se je določeno družinsko pravilo spremenilo.

Strukturni model temelji na določenih strukturnih variabliah družinskega sistema, to so meje (pravila sodelovanja) in hierarhije (pravila moči). Terapevti, ki uporabljajo ta model, proučujejo in načrtujejo indikatorje ureditve družinskih meja ter iz tega izvajajo pravila, ki vladaajo tej ureditvi. Posebno pozornost posvečajo določenim normativnim kvalitetaim delovanj med podskupinami znotraj družine kot tudi med družino in zunanjimi skupinami: a) ali so pravila o mejah jasna ali mistificirana; b) ali so napovedljiva ali preveč spremenljiva; c) ali so prilagodljiva, ali preveč toga in ohlapna; to je lahko izraženo tudi kot d) ali so meje selektivne toda propustne, pretirano propustne ali nepropustne; e) ali so pravila primerna za naloge v različnih razvojnih obdobjih družine; f) ali je načrt, ki iz tega izhaja, uravnovečen ali nesimetričen? Sprememba pravil o družinskih mejah o moči ter avtoriteti v družini ima močan vpliv na mnoga pomembna medosebna dejanja, tudi na razpad tistih interakcijskih vzorcev, ki so vsebovali in ohranjali simptome.

Sistem videnja sveta

Model sloni na prepričanju, da je vsak od nas črno-bel posnetek sveta, da vsak nosi v sebi strukture prepričanja, ki na osnovi predpostavk - izmed katerih so nekatere jasen odraz ideologij, nekatere prepričanj, mnoga pa odraz načel, ki združujejo dojemanja in vnaprej ustvarjena mnenja v "tako gredo stvari" - ne le urejajo "golo" realnost, temveč tudi naše vedenje. Sistemi mnenja in delovanja so zaznavne zgradbe o družbeni stvarnosti in ne najboljša ocena zunanje realnosti. Tako vsa komunikativna dejanja (tako pogovor kot

dejanja) zagotavljajo neposreden dostop do posameznikovega videnja sveta, kajti pogled na svet ureja soočanje posameznika z njegovim okoljem. V vsakdanjih življenjskih interakcijah ta odnos redkokdaj upoštevamo.

Parametri in norme doživljanja realnosti so zasidrani v vsaki makro in mikro kulturi in se kažejo v določenih sklopih ključnih besed, v simbolih in preteklosti. Ti simboli tvorijo predpise in prepovedi vedenjskih vzorcev, ukaze, pravila dogovore o mejah ter splošna medosebna pravila. Če vsamemo za primer nek narod, so ti simboli njegova zastava in grb, določena dejanja voditeljev, njegovi heroji in sovražniki. V družini pa so interakcije zasnovane na bogati, dokaj stalni simbolični vsebini, ki opominja udeležence, kako je treba realnost graditi, in ki obenem ustvarja družinska pravila, jih utrjuje in nanje opominja. Vsak član družine je kot tak opredeljen kot član določene družine, ker z ostalimi člani deli povsem specifičen način urejanja realnosti, neko ideologijo. Občutek pripadnosti družinskih članov izhaja iz izkušenj skladnosti (harmonije), ki izvira iz skupnega mišljenja pri doživljanju realnosti. Ta sklop prisil zagotavlja ideološko podporo vzorcem medosebnega delovanja družinskih članov. Terapevtski posegi pri tem modelu so zasnovani na ustvarjanju alternativnih realnosti ob dobrem poznavanju značilnosti sistema. Cilji terapevta so, da selektivno spreminja organizacijo določenih fragmentov družinske realnosti. Le-ti nudijo ideološko podporo tistim vzorcem medosebnega delovanja, ki vsebujejo simptomatične vzorce vedenja, tako da vzorec pretre-sejo in preženejo simptome.

Lidija Kunič

POVZETKI ČLANKOV

Vinko Skalar, Alenka Šelih: Vzgojni zavodi-stanje in pespektive

Zapis temelji na elaboratu "Analiza, ocena ter usmeritve zavodske vzgoje otrok in mladoletnikov z motnjami vedenja in osebnosti v SR Sloveniji." Elaborat je pripravila delovna skupina pri Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. V prvem delu zapisa je predstavljen elaborat, njegov nastanek in okvirne vsebine v njem, v drugem delu pa so podani predlogi in stališča, kako odpraviti pomanjkljivosti in izboljšati sedanje stanje. Predlogi so predstavljeni v sledečih poglavjih: Kakšne zavode potrebujemo oz. za kakšne zavode bi se kazalo v prihodnje zavzemati; Problemi diagnosticiranja in triažiranja; Usposabljanje in usmerjeno izobraževanje; Alternative zavodske vzgoje; Usposabljanje kadrov za delo z disocialnimi mladostniki; Potreba po ustanovitvi republiškega svetovalno nadzornega organa; in - Raziskovanje in inovativna dejavnost - Avt..

Vida Milošević: Izobraževanje socialnih delavcev

Izobraževanje socialnih delavcev je v svetu vse bolj razvejano in raznoliko. Razlike obstajajo glede na temeljne usmeritve socialnega dela, metode dela in na stopnje izobraževanja. V Evropi prevladujejo triletno višje šole za socialne delavce, ki niso vključene v univerze.

V Jugoslaviji so dolgoletna prizadevanja socialnih delavcev in nekaterih višjih šol za uvedbo visokošolskih vzgojno-izobraževalnih programov za socialno delo uresničujejo le počasi. Že dobrih deset let se iščejo razne prehodne rešitve, ki morda celo zavirajo nadaljnji razvoj izobraževanja socialnih delavcev. V Srbiji in na Hrvaškem trenutno obstajajo modeli visokošolskega izobraževanja socialnih delavcev. V Sloveniji pa se kljub priznani potrebi po visokošolskem izobraževanju socialnih delavcev, le-te načrtuje šele 1990. leta. Avt.

NAVODILO SODELAVCEM

Sodelavce prosimo, naj svoje prispevke pošiljajo v dveh izvodih na naslov Uredništvo Socialnega dela, Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva 5, 61000 Ljubljana.

Obseg načelnih člankov, teoretičnih razprav in poročil o raziskavah naj ne presega 15 tipkanih strani. Obseg ostalih prispevkov, to je poročil, vesti, ocen, prikazov idr. naj ne presega 5 tipkanih strani, če ni drugače dogovorjeno. Načelnim člankom priložite povzetek do 15 vrstic.

Vsako besedilo naj bo napisano z dvojnimi razmikom, to je 30 vrstic na stran, ker sicer ni mogoče besedila popravljati.

Opombe in navajanje virov: (1) V opombah podrobneje pojasnjemo besedilo ter navajamo dodatne reference. Opombe potekajo po zaporednih številkah, ki jih v besedilu pišemo za en razmik nad besedo, na katero se nanašajo (npr. pomoč¹). Vsebino opomb navedemo na koncu besedila pred seznamom literature. (2) Vire navajamo tako, da med besedilom navedemo v oklepajih ime avtorja, letnico izida dela, iz katerega je vzeta navedba, in stran (npr. (Fromm, 1963, 21)). Na koncu besedila dodamo seznam uporabljene literature, urejen po abecedi priimkov in imen avtorjev.

Besedilu priložite na posebnem listu svoje osebne podatke isc. ime in priimek, strokovni in znanstveni naslov, ustanovo, kjer ste zaposleni in funkcijo, natančen domači naslov z navedbo občine, številko žiro računa oz. izjavo, da ga nimate.

